

AHMET RÂSİM'İN “MUHARRİR BU YA” ADLI ESERİNİN DİL, MANTIK VE BASIN AHLÂKI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yağmur YILDIRIM*

Öz

Ahmet Râsim, Tanzimat sonrası dönemin önemli yazarlarından. Onun Türkçenin kullanımında ayrı bir yeri vardır. Râsim'in birçok eserleri arasında *Muharrir Bu Ya* adlı kitabı dil, mantık ve basın ahlâkı incelikleri açısından incelenmeye değer bulunmuştur. Dil açısından kelimelerin kökeni, söz sanatlarını başarıyla kullanımı, güçlü dil tasvirleri, kavram tahlilleri, analogik dil kullanımı ve Batı'da yer alan bazı terimleri Türkçeye örneklendirerek alması dikkat çekicidir. Mantık açısından kavramları kullanması, eş seslilik, belirsizlik, çokanlamlılık, genel konudışılık yanlışları ile ilgili örnekleri, yaptığı bazı tasnif ve karşılaştırmaları görmemiz dikkat çekicidir. Basın ahlâkı açısından ise muharririn sorumluluğu, basın ahlâkına ve meslek etiğine vurgu, objektif olma, haber kaynağını araştırma, yalan habere başvurmama, verilen haberleri tevsik etme, baskı, korkutma, medyatik sömürü, itibar suikastı gibi eserdeki incelikler örneklerle gün yüzüne çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Muharrir Bu Ya*, Dil, Mantık, Yanlış, Basın, Ahlâk

* Dr., Türkiye/Kırşehir. gzt_yagmur@hotmail.com

Orcid: 0000-0003-2893-8466

DOI: 10.53440/bad.1572191

Makale Türü: Araştırma Makalesi

(Makale Gönderim Tarihi: 23.10.2024-Makale Kabul Tarihi: 18.01.2025)

Atıf Bilgisi: Yıldırım, Y. (2025). Ahmet Râsim'in “*Muharrir Bu Ya*” Adlı Eserinin Dil, Mantık ve Basın Ahlâkı Açısından İncelenmesi. Bingöl Araştırmaları Dergisi (22), s. 7-48.

**EXAMINATION OF AHMET RÂSİM'S WORK "MUHARRİR BU YA" IN
TERMS OF LANGUAGE, LOGIC AND PRESS ETHICS**

Abstract

Ahmet Râsim is one of the important writers of the post-Tanzimat period. It has a special place in using the Turkish language. Among Râsim's many works, his book *Muharrir Bu Ya* was found worthy of examination in terms of language, logic and subtleties of press ethics. In terms of language, it is remarkable that the origin of words, the successful use of rhetoric, strong language descriptions, concept analysis, analogical language use and some terms in the West by exemplifying Turkish. It is noteworthy that we see examples of his use of concepts in terms of logic, his homonymy, ambiguity, polysemy, irrelevance, some classifications and comparisons he makes. In terms of press ethics, the responsibility of the Muharrir, the emphasis on press ethics and professional ethics, being objective, researching the source of the news, not resorting to fake news, verifying the news given, pressure intimidation, media exploitation, reputation assassination are brought to light with examples.

Keywords: *Muharrir Bu Ya*, Language, Logic, False, Press, Morality

GİRİŞ

Üzerinde çalışılan *Muharrir Bu Ya* isimli kitap Ahmet Râsim'in (1864-1932) çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanmış makalelerini bir araya toplayan bir eserdir. "Ahmet Râsim'in bunları bir ciltte toplaması ve bu kitabı ele alıp sadeleştirerek yayımlayan Hikmet Dizdaroğlu tarafından oldukça faydalı görülmüştür" (Dizdaroğlu, 1990, s. 2). Zira bu makaleler, sıradan yazılar olarak görülmez. Söz konusu yazılar Ahmet Rasim'in uzun meslek hayatının kazandırdığı bilgi ve tecrübelerine dayanmaktadır.

Yazar kitabında özellikle Tanzimat sonrası diyebileceğimiz yakın tarihimize ışık tutmakla birlikte Cumhuriyetin ilk yıllarına, o günkü; basın, siyasi ve sosyo kültürel hayata dikkat çekmektedir. Eserde, "Emin olmalıdır ki şehirler yalnız inşaatla mamur olmaz" (Râsim, 1990, s. 360). Örneğinde olduğu gibi yazar, yer yer dönemin şartlarına uygun tespitlerde bulunmakta ve bilgiler aktarmaktadır.

Bunların yanı sıra kitapta; Karagöz ve Orta oyunu hakkında gözlemlere dayanan açıklamalar, halk edebiyatına ışık tutan düşünceler, bugün bir kısım unutulmaya yüz tutmuş gelenek ve göreneklerimiz de örnekleriyle yer almaktadır. Ahmet Râsim bu konuları büyük bir ustalıkla telif ve tahlil etmiştir (Râsim, 1990, s. 88). Yazarın basit olayları bile ilgi çekici hale sokması onları dikkat çekici edebî üslupla aktarması hayranlık ve takdirle izlenir. Bu özellik ve nitelikleri yazarın bütün yazılarında görmek mümkündür.

Bu çalışmada önce Ahmet Rasim'in hayatını anlatıp onun *Muharrir Bu Ya* adlı eseri hakkında kısa ve tanıtıcı bir bilgi vereceğiz. İkinci olarak eserin dil ve mantık açısından dikkat çekici noktalarını işleyerek bunları örnekleriyle incelemeye çalışacağız. Bunu yaparken birçok örnekleri kendi mantıksal şablonumuza oturtma denemesi yapacağız. Bunun diğer çalışmalara örneklik teşkil edeceğini umuyoruz. Çalışmayı dil ve mantık açısından ele aldıktan sonra eseri basın ahlâkı açısından ilgili yönleriyle irdeleyip açıklayacağız.

1. Ahmet Râsim ve "*Muharrir Bu Ya*" Adlı Eseri

Ahmet Kabaklı *Türk Edebiyatı* adlı eserinde Ahmet Râsim'in hayatı ile ilgili ilk etapta şu bilgileri vermektedir. Yazar İstanbul'da, Fatih'in Sarıgül mahallesinde doğmuştur. Babası daha o doğmadan, annesini bırakıp gitmiş-

tir. Bu yüzden Ahmet Râsim, yoksul Sarıgül mahallesinde zorluklar içinde büyümüştür. O, okul çağına geldiğinde Darüşşafaka'da eğitim almıştır. Ahmet Râsim, Darüşşafaka'yı bitirdikten sonra (1883) bir iki yıl Posta ve Telgraf Nezareti'nde memurluk, birkaç yıl öğretmenlik ve ömrünün son günlerinde İstanbul mebusluğu yapmışsa da bunlar geçici görevlerdir. Esasta o, tam elli yıl gazetecilik yapmıştır. Bu bakımdan Türk basınının sürekli yazan büyük bir gazetecisidir (Râsim, 1990, s. 325).

Ahmet Râsim, yazıları kadar kişiliği ile de ün yapmış, zamanında geniş saygı ve ilgi toplamış yazarlardandır. Yetim ve yoksul bir Türk muhiti içinde yetişmesi, onu ayrıca değerlendirmiş; halka yaklaşan, dertten anlar, alaf-rangalıktan uzak bir insan haline getirmiştir. Bir yanı ile olgun ve kâmil bir kimse olmakla beraber, öte yandan milletine faydalı olmaya çalışmaktadır. O, sohbeti aranır, dürüstlüğü sevilir, iddiasız ve gösterişsiz bir adamdır. Yazar pek de kuvvetli olmayan bir öğreniminden sonra kaleminin zamanla açıldığını ve onun en güzel sohbetlerini birçok hikâye, roman denemelerinden sonra yazıldığını düşünmekteyiz. “O, mektep kitaplarından tarih kitaplarına, romanlardan gazete yazılarına kadar pek çok türde kalem oynatmış bir yazardır” (Tercüman, 2004, s. 1).

Ahmet Râsim, dil ve üslup güzelliği başta olmak üzere bütün yazarlık gücünü İstanbul şehrine ve bu şehrin halkını iyi gözlem yapmasına borçludur. Yazar daha sonradan Fransızca öğrenmiş ve bu dilden eserler de çevirmiştir. Arada bir delilli ispatlı makaleler de yazmıştır. Ancak gerçek başarısını, “şehir, insan ve şive tasvirlerinde göstermektedir. Alafrangalığa da allâmeliğe de özenmemiştir. Yazar, hayatında olduğu gibi yazısında da frenkperestlikten tiksiniştir” (Kabaklı, 1985, s. 236). O, yazılarında yabancı edebiyatlarla özenmemiştir. Onun yazılarında Türkçenin ari haline şahitlik etmekteyiz.

Ahmet Râsim, hayatı boyunca siyaset, ekonomik, mizah, kültürel ve düşünsel gibi pek çok konuda renkli eserler vererek hayatını kazanmış çok yönlü bir gazeteci olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar, döneminin siyasi yapısını göz önünde bulundurarak yöneten ve yönetilen kesimde görülen yanlışlıkları, eksiklikleri, haksızlıkları yazılarında belirtmiştir. Buna binaen o, yazılarında belirttiği eksikliklere de kendi prensipleri çerçevesinde çözüm önerisinde de bulunmuştur. O, bunları yaparken de kendine has bir üslup benimsemiştir (Sırrı, 1965, s. 82).

Onu bu denli özel yapan şey Türk tarihinde, Cumhuriyet öncesi basın tarihi ve Cumhuriyet sonrası basın tarihini bizzat yaşayıp dönemi gazete yazılarında tarihî bir kayıt olarak düşmesidir. Yazar, dönem olaylarını, çağının yaşam biçimlerini, zamanın moda anlayışını ve döneminin sosyo-kültürel yapısının değişim ve gelişimini günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır.

İncelemeye çalıştığımız *Muharrir Bu Ya* isimli kitapta edebiyat, Türk basın tarihi, Türk kültür yapısı, Türk toplumunun değer yapısı, sanat, moda, mizah, dönemin sokak anlayışı, Cumhuriyet öncesi Anadolu tarihi ve Cumhuriyet tarihi, dünya kadını ve Türk kadınına bakış açısı, iletişim, Osmanlı Devleti'nde bağımsızlığını alarak ayrılan devletlerin siyasi- ekonomik ve tarım ile ilgili politikaları, basının Türk toplumunda ki gelişimi ve etkisi gibi pek çok konu altmış beş başlık altında kaleme alınmıştır.

2. Yazarın Eserde Kullandığı Usûl ve Yöntem

Râsim'in yazılarını kaleme alırken kullandığı bazı usûl ve yöntemleri izlediğini tespit etmekteyiz:

a. Yazılarında bilgi verme, edebî işleyiş ve sosyo-kültürel yapıya vurgu yapma

Eserde ilk olarak onun yazılarında; bilgi verme, edebî işleyiş (bazı sanat türleri) ve kültür tanıtma gibi yöntemler kullanmakta olduğunu görmekteyiz. O, yazılarında sık sık şükür ve duada da bulunmaktadır. Böylece onun kaleme aldığı eserler dönemin sosyo-kültürel yapısını yansıtmaktadır. O, dönem sorunlarını yazılarında dile getirirken aynı zamanda okuyucularıyla da dertleşmekte ve okuyucularını dönem sorunları için düşünmeye sevk etmektedir.

“Bir de benim gördüğüm sahne alemlerini haber vereyim. – Okuduğum sair manzumelerde görüp anladığıma nazaran bunlardaki mizah şekli...” (Râsim, 1990, s. 57). “Yarab!.. Bizi ne türlü güldürür ne türlü ağlatır idin!.. Hay kudret ve kuvvetine hayran olayım” (Râsim, 1990, s. 71). “Bunlar sonu gelebilmek ümidinden henüz mahrum bir dertleşmedir” (Râsim, 199, s. 125).

Râsim'in yazılarında sık sık edebî metin ve edebiyata dair pek çok örneklere rastlamaktayız. Ayrıca yazılarında yaşadığı toplumun sosyo-kültürel yapısını tanıtacak kültür tanıtımına da denk gelmekteyiz. O, bu şekilde oku-

yucunun dikkatini çekmekte ve onların ilgilerini dinç tutmayı amaçlamaktadır. Ayrıca ‘Halk Edebiyatında Mizah’ başlıklı yazısından da görüldüğü üzere mizah ona göre halk edebiyatının bir koludur.

“Halk edebiyatına has olan bir nevi mizahın gizlendiği manzumelerden bir tanesini daha yazıyorum. Okuduğum sair manzumelerde görüp anladığıma nazaran, bunlardaki mizah şekli, söyleyenler ve dinleyenlerce hemen merak uyandıracak, tesire malik bir takım cinaslı sözlerle uzun uzun destan, semai şeklindeki ve yahut mâni, kalenderi denilen ve basit tasvirlerden meydana gelir (Halk Edebiyatında Mizah)” (Râsim, 1990, s. 394).

b. Toplum yapısına gözlem yapma

Yazarın yaşadığı toplumu ve sosyal yapıyı gözlemlediğini anlamaktayız. Dolayısıyla o, gözlem sonucunda yazılarında değinmek istediği konu ya da konuları tespit edip onları ince ince işlediğini tespit etmekteyiz.

Dikkatle incelediğimiz eserde yazarın yaşadığı döneme ait siyasi ve sosyolojik olayları rahatlıkla takip edebilmekteyiz. Yazılarında kendisine ait mizahi bir anlatımının yanında konuyla ilgili yer yer abartıya kaçan ifade ve tespitler de görmektediriz.

“... Gazetelerde, dergilerde, kitaplarda “yıldız” ismi yazılmaz; aritmetik, cebir, geometri kitaplarından, bahislerinden – şekilce benziyor diye – (+) işareti çizilir, orası korkunç, yırtıcı bir kartal yuvası gibi bütün üzerinde hâkimiyet iddia ederdi” (Râsim, 1990, s. 450). *“Pazılarım yerinde, bir hamle etsem on, on beş sayfayı birden çıkaracağım”* (Râsim, 1990, s. 15).

“...kadını içtimai vazifeleri bakımından ele almıyorum; temaşa bakımından vaktiyle ele alınmış olan düşünceler üzerinde yürüyorum” (Râsim, 1990, s. 125).

c. Yazılarında atasözü, deyim ve deyişler kullanma

Râsim, yazılarında anlatım ve kavram güzelliği için atasözleri, deyimler, halk deyişleri ve şarkı sözlerine vurgu yapmaktadır. Bu kullanım onun üslubunun en belirgin özelliklerindendir. O, yazılarında sık sık yer verdiği atasözü, deyim ve deyişleri kullanarak anlatım güzelliğini ve dil zenginliğini okurlarıyla paylaşmıştır.

O, makalelerinde özellikle konuyu destekleyecek ata sözleri ve deyimleri özenle seçerek kullanmaktadır. Gazeteci, aynı zamanda okuyucularını kültü-

rel anlamda beslemek adına deyim ve terimleri açıklama yoluna da gitmiştir. Onun günümüze kadar gelmeyi başaran eserleri ve günümüzde de gündem olmayı başaran bir yazar olması onun dili canlı, sade ve rahat kullanmasından kaynaklanmaktadır.

“El-harbi hud’atün”¹ (Râsim, 1990, s. 148). *“Ser verilir, sır verilmez”* (Râsim, 1990: 80). *“Su bulanmadıkça durulmaz”* (Râsim, 1990, s. 183). *“Su bulanmadıkça durulmaz”* (Râsim, 1990: 183). *“Alışmış kudurmuş beterdir”* (Râsim, 1990, s. 224). *“Kenarına bak bezini, anasına bak kızını al”* (Râsim, 1990: 247). *“İt dişi, domuz derisi”* (Râsim, 1990, s. 301). *“Başını açamaz keli görünür”* (Râsim, 1990, s. 283). *“Köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı derler, diye bir atasözü vardı ama, meğer kazın ayağı öyle değilmiş; şimdiler, bu atasözü – Sen kuruşu ver de ne dersen de! Şekline girmiştir”* (Râsim, 1990, s. 400).

“... Onun “cayır cayırdan” maksadı anlaşılan, çoğu günlük yazılarımdan ilham aldığına asla şüphe olmayan, düzgünce yazılmamış, fikir düzeni bulunmayan, dilin basit kaidelerinden mahrum, sakat, anlaşılmaz, anlaşılrsa da içinden çıkılmaz cümlelerden maksat ve gayesi bilinmeyen yahut bilinse de kötü tekrardan kabak tadı vermiş makaleler düşünce yazıları, tenkitler, mizahi yazılar olacak” (Râsim, 1990, s. 233).

ç. Toplum değerlerine vurgu yapma

Râsim, yazılarını yaşadığı toplumun değerlerine göre şekillendirmektedir. O, millî ve manevî değerlerinden beslenen bir yazar olmakla beraber bunu güçlü kalemi ile topluma yansıtmaktadır. Bunu onun yazılarında görüşlerini desteklemek için kullandığı ayet ve hadis örneklerinden de anlamaktayız.

“... Ey görebilenler ibret alın”² (Râsim, 1990, s. 414).

Râsim’in yazılarında yaşadığı toprakların sosyo-kültürel zenginliğinin farkına varan bir yazar olduğunu anlamaktayız. Konuyla ilgili yazılarında yapmış olduğu vurgudan onun yaşadığı toplumun dinî ve kültürel hassasiyetine önem veren bir yazar olduğuna kanaat getirmekteyiz.

“Üç dinin birleşme noktasında, bilhassa Hristiyanlığın bütün dalları ve mezhepleriyle Museviliğin kutsal merkezinde idim. İmparator Wilhelm ile

1 “Savaş hiledir”, “Hile ile kazanılır” anlamına gelen Arapça bir söz anlamına gelir.

2 Haşr, 59/2.

geldiğimde, İslâmlığın buradaki üstünlüğünü bu derece hissetmemiştim” (Râsim, 1990, s. 151).

d. Eserlerinde delil gösterme ve belli bir kaynağa başvurma

Tartışmalarda ya da fikir alışverişinde bulunurken öne sürülen iddiayı delilleriyle birlikte savunma karşındaki kitleye ya da muhataba karşı daha ikna edici olacaktır. Ayrıca Râsim yazılarında araştırma yapma, bilgi ve belge kullanarak öne sürdüğü iddialarını desteklemeyi ve ispat etmeyi amaçlamaktadır.

“... Ben hemen Siyonizm’i araştırıp bir tarihçesini kaleme aldım, yolladım. Kudüs Siyonist Bankası basıldı. Kuponları, geçer kâğıt para sayılarak, toplandı. Musevilik değil, Yahudilik tiril tiril titremeye başladı” (Râsim, 1990, s. 151).

Yazarın okuruna sunduğu yazılarında pek çok usûl ve yönteme başvurduğunu görmekteyiz. Râsim’in ileri sürdüğü görüşlerin sağlam temelli olması açısından lûgat ve kaynağa başvurduğuna şahit olmaktadır. Bu özelliğiyle yazılarının birer tarihî kaynak olarak da değerlendirilebileceğini düşünmekteyiz.

“Şu satırları yazarken, hatırıma, eski Türk, Vefik Paşa rahmetlinin Lehçe’sinde şapka hakkında ne demiş olduğu geldi. Hemen açtım, baktım; orada ne gördümse yazayım da siz de okuyun” (Râsim, 1990, s. 285). “Belgeye dayanan rivayetler...” (Râsim, 1990, s. 285). “Tarih-i Lütî de gördüğümüze göre...” (Râsim, 1990, s. 402).

e. Yabancı deyiş kullanma

Yazarın eserlerinde millî ve manevî değerlere verdiği önemin yanı sıra onun yazılarında kullandığı Farsça deyiş dikkatimizi çekmektedir. Onun eserlerini daha etkin ve güçlü kılmak için kullandığı yabancı deyiş, yazarın kültürel birikimine işaret etmektedir. O, eserlerini kültürel anlamda zenginleştirmek için Farsça deyiş kullanmaktadır.

“Cilvehâ mîküned ki har neküned”³ (Râsim, 1990, s. 152).

3 “Ettiği cilveleri eşek etmez” anlamına gelen Farsça deyiştir.

f. Türk diline hakim olma

Râsim, eserini meydana getirirken toplumun her kesiminden insanı ve onların her sorununu dile getirmektedir. O, herhangi bir konu üzerinde uzun tasvirler ve edebî bir anlatım yolu seçerek yazılarını zenginleştirmektedir.

“Yok!... Hiç şüphe yok ki... Biz de şehir de bu yarım asır zarfında, bir hayli değişmişizdir! O zamanlarda bu geçitler boğmak boğmak, dönemeç dönemeçti. Üzerlerinden iki yanlı yayalar; ortalarında kâh yüksüz, aralıklı aralıksız öküz, manda arabaları; beyaz, siyah, doru, al at, katır; iki tarafından tıkız hurçlar sarkan eşekler, arkalarından durmaksızın şaklayan kırbaç veya aralıksız inen değneklerin hızıyla, tozu dumana katarak, gökten yere inmiş bir kasırga parçası gibi önüne geleni kapıp götüreren, çiğneyip geçen.....” (Râsim, 1990, s. 506- 510).

Onun eserlerinde ana diline olan hakimiyeti dikkatimizden kaçmamaktadır. Öyle ki yazar ana dilinin zenginliğini ustaca kullanmaktadır.

“Gerçekten Halk Edebiyatı’nda da bu şekil, manilerin en usule düşkün bir ağırlayıcısıdır. Maniyi karşılar makamına götürür, uğurlar” (Râsim, 1990, s. 167).

Yazar yazılarında yer yer teşbihi anlatıma⁴ başvurmaktadır. Onun Türk dilini iyi kullanımının yanı sıra dilin hareketliliğinden de faydalandığını düşünmekteyiz.

“İşte, Said Bey rahmetli de bu manzumesinde: “Zapt olunmaz at gibi vur-dun beni yerden yere-Nesr ü nazmında neler çektim. Senin ey hâme ben” diyor, “kalem” den şikâyet ediyordu” (Râsim, 1990, s. 182).

g. Döneminin aydınları hakkında bilgi verme

Onun yazılarında dönemin aydınları hakkında da bilgi sahibi olmaktayız. Râsim’in bu yazılarında onun söz konusu ettiği aydınların başarılarını öğrenmekteyiz. Dolayısıyla o, çağının yazar- çizerleri hakkında okurlarına yer yer malumat da vermektedir.

“Said Bey’i şimdiki gençlik pek iyi tanıyamaz ise de ben yaşta olan aydınlar, “üstad” tanınırlar. Eski Vakıf, Tarık gazetelerinin bir hayli zaman baş muharrirliğinde bulunmuş, siyasi ve ilmi makaleleri, bizde hemen ilk defa olarak Devletler Hukuku ile ilgili ciddi eserleri, Galatasaray Sultaniyesi ve Mekteb-i Hukukta

4 Bu hususta da eserde örnekler oldukça çoktur.

parlak öğretimi, dil hakkında bilgince incelemeleri, Fransızcadaki köklü bilgisi ile fevkalade bir şöhret kazanmıştı. Yaz kış ayağına lastik giydiği için “Lastik Said Bey” diye ayrıca bir lakabı da vardı” (Râsim, 1990, s. 180).

ğ. Eserlerinde millî duyguyu yansıtmı

Yazılarında anlatım yaparken tarihi hissettirmeye ve yaşatmaya çalışan Râsim, eserlerinde millî duygu ve coşkuyu okuyucularına rahatlıkla yansıtmaktadır.

“Yürekten istedim ki hangi şehrin olursa olsun, her kurtuluş bayramında bu tepeden de toplar atılsın! O yiğitlik ve zafer alanı, zaman zaman yiğitlik sesleri yankılsın!... Bu yüksek, yüce kahramanlık tepesi de birkaç gün böyle gürültülü sözlerle, millete bir şeyler söylemiş olsun...” (Râsim, 1990, s. 184).

h. Yazılarındaki konularda belli ölçü alma ve gazeteci kimliği ile ön plana çıkma

Râsim’in yazılarında gazeteci kimliği ile karşılaşmaktayız. Zira gazete haberleri toplumun belli bir kesimine hitap ederek hazırlanmaz. Haberler toplumda herkesin anlayabileceği bir dil ve üslup ile yazılır. Yazar da herhangi bir konu hakkında açıklama yapıp, ölçü belirleyip ve fikir belirterek düşünce dünyasını rahatlıkla okurlarıyla paylaşma yoluna gitmiştir. Bu durum onun toplum tarafından tanınır bir kişi olmasını sağlamıştır.

“Gerçekten her kişi, her okuyucu sözden, her yazıdan faydalanamaz. Bu, bir kültür seviyesi meselesidir. Fakat genel konular denilince, bundan hiç olmazsa orta seviyeleri memnun edecek aydınlık, açıklık, akla uygunluk, düşündürücülük gibi beğenilir özellikler bulunmak çok gereklidir” (Râsim, 1990, s. 234).

Onun yazılarında soru sormadan açıklama yaptığını anlamaktayız. Bu durum onun bir yazar/gazeteci olarak okur kitlesini bilgilendirmeyi hedeflediğini düşündürmektedir.

“Öte taraftan gazetecilik, kendi kendisine bir okuldur” (Gazetecilik nedir? gizli sorusu cevap içinde saklıdır) (Râsim, 1990, s. 248).

ı. Yazılarına manipülasyon tekniğini kullanma

Onun yazılarında dikkatimizi çeken bir diğer husus da bir konu hakkında fikir beyan ederken olaylar üzerinde tahminde bulunması ve bunu okurları-

na özellikle belirtmesidir. Tahmine dayalı fikir beyan etme objektif habercilik anlayışı yansıtmamaktadır.

“Zaten benimkisi de bir tahmin ve tasavvurdan ibaret; yalnız şu var ki kuvvetli belirtilere dayanıyor” (Râsim, 1990, s. 325).

i. Eserlerinde mizahi bir dil kullanma

Yazar dönemini yakından takip etmiştir. O, dönem sorunlarını, konularını kaleme alıp örneklerken aynı zamanda mizahi bir yol seçmiştir. Râsim, yazılarında mizah ve mübalağa yollu anlatım biçimi seçmekte, yer yer espri ve alaycı bir dil kullanmaktadır.

“...size garip bir vaka anlatayım. Abdülhamid devrinde, en kuvvetli takım Fehim Paşa çetesi idi” (Râsim, 1990, s. 379). *“... Gazetelerde, dergilerde, kitaplarda ‘yıldız’ ismi yazılmaz; aritmetik, cebir, geometri kitaplarından, bahislerinden – şekilce benziyor diye – (+) işareti çizilir, orası korkunç, yırtıcı bir kartal yuvası gibi bütün üzerinde hâkimiyet iddia ederdi”* (Râsim, 1990, s. 450). *“Pazılarım yerinde, bir hamle etsem on, on beş sayfayı birden çıkaracağım”* (Râsim, 1990, s. 15).

“Evet diyeyim mi, demeyeyim mi?... Gelin, aziz ruhuna saygı için demeyeyim” (Râsim, 1990, s. 514). *“Tahsilin ister tam ister eksik olsun, bunun yazı yazmak konusunda zerre kadar tesiri, rolü yoktur. Tecrübe eskimiş bir madde, bir söz, bir hadise, maddi bir dalgınlıktan doğan ruh halidir”* (Râsim, 1990, s. 12). *“Baktın ki pek çok acıktın, hemen kaleme sarıl, yaz Tokluğa birebirdir”* (Râsim, 1990, s. 13). *“Şimdi sesleri çıkmıyor, sopaları işlemiyor ama yine güldürüyorlar. Doğrusu, şapka bunları da açtı”* (Râsim, 1990, s. 355).

3. Eserin Dilsel ve Mantıkî Açından Bazı Özellikleri

Türk basın tarihinde kırk sekiz yıl boyunca aralıksız hizmet veren yazarın, hayatın pek çok alanını ilgilendiren konularda yazmış olduğu makalelerinin toplandığı *Muharrir Bu Ya* isimli eseri dil ve mantık açısından da incelenmeye değer görülmüştür. Onun yazılarında kavram ve kavram tahlilleri, dili kullanmadaki tasvir gücü, terim, anlam farklılıklarına dikkat çekme ve analogi gibi dili ilgilendiren pek çok konuda başarılı bir şekilde kalem oynattığına şahit olmaktadır.

“Dil; duyuları, düşünceleri, seçimleri açıkça göstermeyi mümkün kılan her türlü işaret sistemi olarak, bilinç içeriklerini duyguları, arzuları, düşünceleri tutarlı bir anlam çerçevesi ya da modeli içinde ifade etme yolu ya da yöntemini

tanımlayan araca verilen isimdir” (Cevizci, 2005, s. 486). “Düşüncenin veya anlamın taşıyıcısı” (Bingöl, 1999, s. 107). Durumunda olan dilin temel aracı kelimelerdir. “Kelimeler de yalnızca insanların akıllıca kullanabilecekleri araçlardır” (Wilson, 2002, s. 22).

“Dil, iletişim araçlarından birisi olması hasebiyle insanlar, var olduğu süre içerisinde kendi aralarında iletişim kurmak için dili kullanmak durumundadırlar. İletişim gerçekleşirken dil kadar dilin doğru, düzgün ve tutarlı bir şekilde kullanılması da önemlidir. Bundan dolayı insanlar kendi aralarında düşünce-lerini paylaşırken dili doğru ve tutarlı kullanmalıdırlar” (Baba, 2020, s. 98).

“Dil, bir düşüncenin bir zihinden bir başka zihne aktarılmasına yarayan iş-retler sistemidir. Dil insanlar arası ilişkilerin, anlaşmaları, ilmi, siyasi, iktisadi, ticari ve fikri alışverişlerin yegâne vasıtasıdır. İnsan, dil aracılığıyla kendini ifade eder. Dil olmadan düşünce ifade edilemez. Bu durumda düşüncenin tabi olduğu kuralların incelenebilmesi için dilin özelliklerinin bilinmesine ihtiyaç duyulacaktır. Zira mantık yürütmemiz (istidlal) dilin özelliklerine bağlı olmak zorundadır. Mantık bilimi ve dilbilimden habersiz olsa da her insan bunları zaten kullanmaktadır. Denilebilir ki, her dilsel iletişimin gerisinde bir mantık akışı görmemek mümkün değildir. İfadenin doğruluğu için de o dilin doğru kullanılması gerekmektedir. İşte tam da burada mantık ve dil ilişkisi devreye girmektedir” (Emiroğlu, 2021f, s. 552-553).

Dil ve üslup ciddiyetine dikkat çeken yazar, hayatta her şeyin bir usulü ve yöntemi olduğu gibi yazı dilinin de bir metodu olduğunu ve ona uyulması gerektiğini önemle hatırlatır. Bir yazar olarak onun, dilin önemi, kullanımı, işleyişi ve incelikleri olduğunu daha kitabına başlar başlamaz belirttiğini görmekteyiz.

“Dil, ilim ve fen, medeniyet alanında edinilen bilgiler, düşüncelerin doğruluğu ile yazma ve konuşma üslubunu eleştirir; bir dereceye kadar, ifadesini değiştirir. Omuzda balta, ormana girmenin bile bir usulü, gidiş biçimli, bir kesimi vardır” (Râsim, 199, s. 235).

Dil bozulması veya dilde dejenerasyona yer yer karşı koyan yazar ana-dili konusundaki hassasiyeti yazılarında kendisini hissettirmektedir. Zira o, dilde yeri olmayan anlamsız ve yersiz sözlerin kullanılmasıyla dilin yozlaşacağına dikkat çekip dilin özgün yapısının, zenginliğinin ve doğal akışının bozulacağını düşünmektedir. Ahmet Râsim’in dil hassasiyetinin yanı sıra

onun bu konuda öngörü sahibi olduğunu da söylememiz mümkündür. Zira dün olduğu gibi maalesef bugün de ülkemizde kavram kargaşası yaşanmakta ve dilde yozlaşma görülmektedir.

“Öyle diyelim, eski edebiyat kitaplarında ‘za’f-ı te’lif⁵, iğlâk⁶, ibhâm⁷ gibi adlarla hoş karşılanmayan ne kadar yazı konuşma şekli varsa; bizim gazetelerin, dergilerin hemen her birinde, her gün birer örneği görülüyor. Gerçi bu çeşitler, bütün yazarların makalelerine ve düşüncelerine geçemiyorsa da vakit vakit, yanlış, mânasız kelimeler icat edilerek, sonra onların dile mal edildiği gibi edilmek ihtimali hatıra gelmektedir ki provaları meydanda” (Râsim, 1990, s. 234).

Şimdi eserde geçen bazı düşünce ve örnekleri dil ve mantık açısından tahlil etmek istiyoruz:

Kavramları düzgün kullanma ve kelimelerin gücünün fikir hayatında önemli bir yeri olduğunu okuyucuya yer yer hissettiren yazar onların doğru kullanımıyla ilgili sağlam bir bilinç oluşturmaya çalışmaktadır.

“Ah!.. Kelimeler!.. Kelime oyunları, oyuncakları!... Her yazarın başına umulmadık yerme ve ayıplamaları, dövme ve tahkirleri getiren hep sizsiniz... Hele, istibdâd devrinde, her biriniz ayrı ayrı birer casus lokması idiniz!.. Sizin kalem uçlarından dökülüştünüzde bile bir uğursuzluk var!.. Kara kara, mor mor, mavi mavi, kırmızı kırmızı akıp kıvrıla kıvrıla belirliyorsunuz! Bütün bu ayıpların esası sizsiniz...” (Râsim, 1990, s. 227- 228).

Açık Türkçe kullanımına önem veren yazar, bu yönüyle gerçek anlamda gazeteci- yazar kimliğini ortaya sermektedir. Zira bilgiyi elde etme her kesimden insanın hakkıdır. Bir diğer önemli neden de açık ve anlaşılır Türkçe kullanımıyla yazılan her eserin toplumu *değerler* üzerinden şekillendirmeyi amaç edinmesidir.

“Ya, Rahmi Bey akıl etseydi de: “Zat-üt-tarafeyn nevâhi-i fahziyyenin batn-ı esfelde hâsıl ettiği mevzi’i hufre-âsâya îsâl-i çûb-i duhân eder etmez...” diye yazmış olsaydı... acaba hepimiz daha çok güler, hepimiz güçlü yazarın zarîf anlatımını alkışlar mıydık? Fakat bu tasvir şekli bugün bırakılmış, yazı ile ilgisi kalmamış, edebiyat alanından kovulmuş...” (Râsim, 1990, s. 228).

5 Za’f-ı telif: Düşüncenin yetersizce anlatılması; anlatımın, anlamayı güçleştirecek biçimde karışık olması.

6 İğlâk: Karışık ve anlaşılmayacak biçimde yazma ve söyleme.

7 İbhâm: Sözün veya yazının, anlaşılmayacak ölçüde kapalı olması.

Râsim'in söz konusu eserinde yer alan makalelerinin dil açısından değerlendirilerek eser hakkında tespit ettiğimiz önemli noktaları paylaşmaktayız.

Tariz sanatı: Yazarın söz konusu eserde görüşlerini daha etkili kılmak ve okuyucu üzerinde etki bırakmak için yer yer kullandığı söz sanatlarından biri olan tariz sanatı, yazarın dili kullanmadaki başarısı ile ilgili bize hayli fikir sunmaktadır. Eserden aldığımız şu alıntı buna bir örnek teşkil etmektedir.

“Kısım kısım değiş-tokuş yap, araştırmacı gâvurları kov, gerçekleri bulup ortaya günahkârlara yüz verme” (Râsim, 1990, s. 13).

Mecazi dil: Eserde, yazarın kullandığı söz sanatlarında bir diğeri olan mecazi dil, bize onun güçlü edebî yönünü gösteren örneklerden biridir:

“Bosna -Hersek'in Avusturya'ya katılması, bize külâhları değiştirtti” (Râsim, 1990, s. 17). “...püsküllü belânın. - Mallarını keçe-külâh ettik” (Râsim, 1990, s. 17). “Yıllar birleşti... Başlar da birleşti mi?” (Râsim, 1990, s. 297).

Klişe söz ve deyimler: Yazar, Osmanlı tarihinde meydana gelen siyasi ve kültürel olayları değerlendirirken pek çok yerde deyimler kullanır. Böyle yapmakla o, yazılarını zenginleştirerek memleket meselelerini açıklamaya çalışmaktadır. Konu hakkında birkaç örnek vermek yerinde olacaktır:

“İpiliâh kalyordum” (Râsim, 1990, s. 300). “Takke, kalıba dar geldi” (Râsim, 1990, s. 286). “Külâhını önüne koy daa düşün” (Râsim, 1990, s. 286). “Alışmış kudurmuş beterdir” (Râsim, 1990, s. 224). “Kenarına bak bezini, anasına bak kızını al” (Râsim, 1990, s. 247). “İn cin top oynuyor” (Râsim, 1990, s. 141).

Tasvir/Dili iyi kullanma gücü: Söz konusu eserde yazarın sık sık kullandığı güçlü tasvirler gözümüze çarpmaktadır. Vereceğimiz birkaç örnek onun eserde kullanmış olduğu güçlü tasvirleri ve dili iyi kullanma gücü ile ilgili hayli fikir verici niteliktedir.⁸

“Otel, Sofya'nın Belediye Bahçesi'ne bakıyor. Sokakların genişliği, özel biçimde yapılmış ve geometrik bir düzenle döşenerek birbirine ziftle perçin edilmiş sarışın tuğlaların görünüşü insanın içini açıyor, Sofya'yı sevdiriyor” (Râsim, 1990, s. 41- 42).

8 Muharriir Bu Ya, isimli eserde yazarın güçlü tasvirleri, dili iyi kullanma gücü oldukça dikkat çekmektedir. Ancak çalışmanın hacmini düşünerek birkaç örnek vermekle yetiniyoruz. Örnek için bkz. 43, 75, 110, 212, 321, 322, 356, 369.

Râsim'in söz konusu eserinde başarılı iletişimin yanı sıra beden dilini iyi kullanmasının önemine de dikkat çekilmektedir. O bu yönüyle insan psikolojisini iyi anlamakla beraber onu başarılı bir iletişim uzmanı olarak değerlendirmektedir. Aşağıdaki örnekte de görüldüğü üzere beden dilini başarılı bir şekilde tasvir ettiğini görmekteyiz.

"...Bu aralık yanımıza başında yağlı, yırtık bir fes, sırtında alaca bir min-tan, belinde kırmızı bir kuşak, rengi atmış yarım şalvar, on yedi, on sekizlik biri geldi. Kedi, burnunun basıklığı, vücudunun cıızlığı, her ne sebeple kırılmış veya çıkmış ise çıkmış ön dişlerinden biri veya ikisinin noksanından dolayı söyleyişine gelen yarı pelteklik, gözlerinin içi güle güle söz söylediği halde bütün endamıyla açığa vurduğu çeviklik onda hemen dikkati çeken bir tuhaflık, neşe arttırıcılık meydana getiriyor" (Râsim, 1990, s. 53). *"... Peruz'un o Ermeni kırılmaları, nağmeleri, can alıcı bakışları, hele tombul kolları, baldırları..."* (Râsim, 1990, s. 76).

Dil ve üslup açısından baktığımızda Ahmet Râsim'in söz konusu eserinde uzun anlatılar ve edebî vecizeler gözümüze çarpmaktadır.

"...Güneyden kuzeye doğru coşan saldırış sellerini Karpat dağları eteklerinde, Viyana köşelerinde, Polonya civarında; kurumuş veya çekilmeye başlamış olduğu zamanlarda, kuzeyden güneye doğru bir tepki göstererek, önce geçtiği yerde karşı koymak düşüncesiyle toplanmış olan çürük setleri, yıkık dökük bentleri, her çeşit çerden çöpten tedbirlerden yapılmış engelleri paramparça etmiştir" (Râsim, 1990, s. 45).

Yazar, Doğu ve Batıdan aldığı terimleri dilimize ekleyerek dilimizi zenginleştirme çabasında olduğunu görmekteyiz.

"..., Küçük Virjini gibi petalyalardan⁹ göz açtığımız için, Kel Hasan nerede oynarsa oynasın aldırıyorduk" (Râsim, 1990, s. 56).

Yazar, oyunculuk ile ilgili yazısında kavramları kullanırken gündemi göz ardı etmediğini ve kelimelerin gücünün yaşadığı dönem üzerinde hayli etkili olduğuna şahitlik etmekteyiz.

9 Petalya: "Küçük sandal" ve "kumarda oyun oynayan" anlamına gelen İtalyanca bir kelimedir. Yazar Doğu ve Batıdan aldığı terimleri dilimize ekleyerek zenginleştirme çabasıdır.

“... Hırpani, Külhanbeyi, Mirasyedi, Sarhoş, Zampara, Enayi, Hırbo, Sulu, Alık, Salık, Tiryaki, Remmal, Afsuncu, Acuz, Aşık, Maşuka, Hain- Tiran ve benzeri tipler; oyunun ilgi gördüğü zamanlara göre, alınır veya çıkarılır” (Râsim, 1990, s. 64).

“Effemine denilen karı-erkek karakteri taşımayanların bu rolleri başarımları çok zordur”¹⁰ (Râsim, 190, s. 119).

Kavram tanımı ve anlamı açıklama: Eserde yazarın kavram tanımı ve anlamını açıklama hususunda halkın anlayacağı bir şekilde anlatım yapması dikkatimizi çekmektedir.

“Senin anlayacağın, birtlamak, mesela olgunca bir eriği, şeftaliyi, zerdaliyi parmaklarının arasında şöylece sıkmaya davranırsın; davranır davranmaz, çekirdeği “birt” eder, fırlar. İşte, birtlamak bu! (Gülerek) Ama, her zaman, çekirdek birtlamaz. Adamlar da birtlar. O dediğim on buçuk vapurunda, koca bir adam birtladı” (Râsim, 1990, s. 486).

Kavram tanıtımı: Yazar, konuyla ilgili dönemin ilginç *tabirlerine* de yer verir ve onların tanıtımını özenle yapmaktadır. Bunu Türk dilini tanıtmak bakımından önemli görmekteyiz.

“..., kopuk hayatın içine karışarak, denemiş olarak bilen, geceli gündüzlü içinde bulunan, bunları dükkânında çalıştırmış, yedirmiş, içirmiş, yatırmış, dövmüş, kovmuş, türlü türlü dalavereler arkasında koşturmuş, kısacası yetiştirmiş, meydana getirmiş olan eski Galata çapkının sözüdür” (Râsim, 1990, s. 436).

“Mürûriye Osmanlı döneminde köprüden geçmek için alınan paraya verilen addır” (Râsim, 1990, s. 400).

Eserde kavram analizi ile ilgili aşağıdaki örnek hayli fikir vermektedir.

“Bizde “Orta Oyuncululuğu” denilen tulûat kumpanyalarının onlarca “şano” denilen tiyatro sahnelerine yükselişi, tiyatro tarihimizde bir inkılâb devresi sayılsa yeridir. “İnkılâb” kelimesini ağızımıza aldığımız zamandan beri onun fikirlerde ve duygularda meydana getirdiği “particilik”, “muhâlefet”, “radikallik”, “muhafazakârlık”, “liberallik”, “lâiklik” gibi her çeşit safhalar bu İnkılâb’ ta da iştilip görülmüş şeylerdendir” (Râsim, 1990, s. 60).

10 Makalede iki örnek vermekle yetindik, fakat yazar eserin 60. ve 61. sayfada birçok kavramı açıklamıştır.

Kavram farklılıkları: Yazar çalışmasında kavram farklılıklarını açık ve anlaşılır bir şekilde anlatarak bu açıklamayı atasözleri ile desteklemeye çalışmaktadır.

“Önce şurasını iyice düşünmeliyiz ki “hızlılık”, hiçbir zaman “acele” anlamına gelmez. Hız iyi düşünülmüş, iyi kurulmuş, yapılmış makinelerin meydana getirdiği bir düzgün hareketin sonucudur. Acele ise düşünmeye vakit bulmadan veyahut iyi düşünülmeden yapılan düzensiz harekettir. Dilimizde: “Acele işe şeytan karışır”, “Acele yürüyen yolda kalır” atasözleri nasılsa içimizden biraz iyice düşünmüş kafalardan birinin armağan bıraktığı sözlerdendir” (Râsim, 1990, s. 328).

Kavram tahlili ve mukayesesi: Yazar birbiriyle karıştırılan kavramları başarıyla tahlil etmektedir. Daha sonra tahlil edilen bu kavramların farklılıklarını deyimlerle örneklendirerek anlaşılır bir şekilde açıklayıp okuyucuya sunması onun dili kullanma becerisi açısından hayli dikkat çekicidir.

“Her nedense, hiçbiriniz “babayiğit” deyiminin sözle, anlamla anlattığı “mert oğlu mert” şeref ve meziyet etrafında tutunamıyorsunuz. Bizim bizzat görüp anladığımıza, sorup araştırarak kendimizce edindiğimiz kanaate göre, bir “babayiğit” kimse ile bir “kabadayı” arasında ahlâk, cesaret, ruhça, dış görünüşçe terbiye ve haysiyet bakımlarından dağlar kadar fark vardır” (Râsim, 1990, s. 378).

Eleştiri: O, halk edebiyatı ile ilgili yazısında okuyucuya mani hakkında da bilgiler vermenin yanı sıra eleştiride de bulunmaktadır.

“Halk edebiyatı ise, bunun yanında, pek basit kalıyor. Acaba halka ulaşmak, daha doğrusu halk ile anlaşmak için, bu çeşit bir edebiyatın büyüğü tesiri yeter mi? Hala buralarda mı dolaşacağız? Ama denecek ki bunlar birer antikadır! Gerçek kimin aklına gelirdi ki maniler edebiyat kitaplarında yer alsınlar ...” (Râsim, 1990, s. 170).

Argo dil: Eserde yer yer argo dil kullanımına örneklerin de bulunduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Şu üç alıntıyı buna örnek olarak kaydetmek istedik.

“... Daha ne istersin a şaşkın, budala, durma yaz (Râsim, 1990, s. 11). “Çüş!.. Sen boşanırsın...” (Râsim, 1990, s. 103). “Sözün kısası; ortaya, hepsinden daha zırlak, ağlamış yüzlü bir halk edebiyatı modası çıktı” (Râsim, 1990, s. 348).

“Bu türlü gürültücü alkışların adı furi idi. “Furi yapmak”, “furi koparmak”, bir “furidir gitmek” terim olmuştu” (Râsim, 1990, s. 75).

Cinaslı/Şiirsel dil: Yazar, dilini daha etkili ve akıcı kılmak için yer yer şiirsel anlatıma da yer vermektedir.

“... Deme kış, yaz, oku yaz ...” (Râsim, 1990, s. 12). “Bir yana eğdir fesin ey nev-civan, Halka halka kakülün olsun ayan”¹¹ (Râsim, 1990, s. 282). “Mevlevi’dir sevdiğim her dem külâh eyler bana”¹² (Râsim, 1990, s. 283).

Analojik anlatım: Eserde yazar, okuyucularını etkilemek ve anlatımını güçlü kılmak amacıyla sıkça temsili veya analojik anlatıma başvurmaktadır.

“Bir hamur, bir fırın, çıkan ekmeğin bir tarafı bayat, öteki tarafı taze...” (Râsim, 1990, s. 347). “İşte, Said Bey rahmetli de bu manzumesinde: “Zapt olunmaz at gibi vurdun beni yerden yere-Nesr ü nazmında neler çektim. Senin ey hâme ben” diyor, “kalem” den şikâyet ediyordu” (Râsim, 1990, s. 182). “Görülüyor a eski zamanlarda, Yeniçeri ağasının veya İstanbul kadısının yanına giden falakacılar gibi kimseler. Ağâ, nasıl: Yıkın elli sopa urun! Emrini vermez yıkıp vuruyorlar idiyse, bunlarda ‘Dövün!’ der demez dövüyorlar, ‘Vurun!’ der demez vuruyorlardı” (Râsim, 1990, s. 384).

Noktalama ve vurgu yanlışı: Yazar, Arapça ve Farsça harflerle yazılıp Türkçe seslerle okunan Osmanlı Türkçesi’nde seslerin karıştırılmasından çıkan yanlışa dikkat çekmektedir. O bu yönüyle Türk dilini ustaca kullanan ve Türk dilinin inceliklerini çok iyi bilen bir yazar olarak karşımıza çıkmaktadır.

“...Zaten terbiyeli bir insandı. Gerçi İstanbul şivesinin “kenar” denilen ikinci derecede ezik, harfler üzerinde baskısı hafif, fakat şimdiki gibi çıkak noktasını bilmemezliğinden ileri gelme bir tarzda mesela “dağ” kelimesinin ilk harfini “tı” ile okuduğu, söylediği halde “dâl” ile yazarak zaten karışık olan imlâma yara üstüne yara açarak imlâyâ gelmezle de benzemeyen bir çeşidi ile konuşurdu” (Râsim, 1990, s. 266).

Terimlere çağdaş karşılık bulma: İncelediğimiz eserde dikkatimizi çeken önemli hususlardan biri de terimlere çağdaş karşılık bulmasıdır. Zira yazar, edebiyat tarihinde en uzun yazı yazan ve çok sayıda eser veren gazeteci olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun terimlere çağdaş karşılık bulması ve bu

11 Ey genç, fesini bir yana eğdir ki halka halka perçemlerin meydana çıksın.

12 Sevdiğim, Mevlevi tarikatındandır, her zaman bana oyun oynar.

birikimini okuyucuya sunması Ahmet Râsim'in entelektüel kişiliğini göstermektedir. Onun bu yönüyle literatüre katkı sağladığı düşünülmektedir.

"Tekerlemenin çağdaş deyimi, "monolog" dediğimiz eski kıssa-hânlık¹³ bozmasıdır" (Râsim, 1990, s. 101). "Bir sebebe dayanarak tiyatro sever kesilenler, ki "aktris" kelimesini Osmanlı Kumpanyasındaki ünlüm Mari Nuvart, Hekimyan, Binemeciyan ve benzerleri hakkında uygun gördükleri halde Galata tiyatroları aktristleri için Türkçe "oyuncu kızlar" deyimini kullanırlardı" (Râsim, 1990, s. 74). "İşte Orta oyununun sahneye çıkmasıyla tiyatro adı altında yaşayan temâşâ ..." (Râsim, 1990, s. 122).

Terim: Yazarın terimlere karşılık bulması ve onları zengin biçimde kullanması onun Türk dili ve edebiyatındaki başarısını ve çok yönlü entelektüel kişiliğini yansıtmaktadır. Zira tarihin önemli dönemlerine şahitlik eden Ahmet Râsim'in, incelenen eserinde yaptığı güçlü tasvirler, yabancı terimlere bulunduğu çağdaş karşılıklar, dili ve edebî sanatları zengin biçimde kullanması Türk dili ve edebiyatındaki uzman kişiliğini ispat eder niteliktedir.

"Maniciler, bunların kafiye ve redif kısmına ayak derler" (Râsim, 1990, s. 171). Lehçe ile Lûgat-i Nâci destan kelimesini 'kıssa, masal, hikâye, manzume' anlamında kaydetmiştir. Lehçe bu kaydın ardından 'dâstan serâ- destan okuma, şair tegannisi tamlamalarını yazdığı gibi Lûgat-ı Nâci de: Ben ağladım yine te'sîr-i dâstânımdan¹⁴ ve Dâstân etsin bütün dünyaya dîvânım, mısralarını ekliyor. Dilimizde de: 'dillere destan olmak', iyi kötü bir yaygın ün kazanmayı anlatır" (Râsim, 1990, s. 307). Şapka: 'şebike' kelimesinin bozulmuşu; örülü hasır başlık ve taklit, keçe ve ipek ve başka şeylerden yapılmış ünlü Frenk şapkası. Şapkayı çıkarmak: Yaltaklanmak. Şapkayı yere vurmak: Kalabalık, sertlik göstermek. Şapkalı: Yabancı, İlgisiz" (Râsim, 1990, s. 285- 286).

Terim açıklama: Eserde yazma becerisi ve gazeteci kimliğiyle genel okuyucu kitlesine ulaşmanın zorluğuna değinen yazar, okuyucuya sunulan anlatının güçlü tasvirlerle desteklenmesi gerektiği üzerinde durur.

"Yazma hüneri, kalemin ucuyla yazmak değildi ki, düşünülmüş, kafada pişirilip kotarılmış düşüncelerini kalemin ucuyla çizmekte ve tasvirde başarı göstermek demektir" (Râsim, 1990, s. 234).

¹³ Hikâye, masal anlatma sanatıdır.

¹⁴ Destanımın (başımdan geçenlerin) dokunaklığından yine ben ağladım.

Terim anlam farklılıklarına dikkat çekme: Terimlerin ayrımını yapma hususu yazarın dikkat kesildiği bir diğer önemli konulardandır. Onun kaleme aldığı yazılarında yaşadığı dönemin sosyo-kültürel yapısını tanıtmaktadır.

O, yer yer tasavvufi yorumlar da yapar ve yazılarında sıkça sembolik dil kullanır.

“... Fakat bunun mânasını derhal verdiği için yanılmamdan geri döndüm. Meğer “nefsi öldürmek” demekmiş” (Râsim, 1990, s. 492). “Sakal tıraş etmenin mânâsı için diyor ki: - Dünya süsünü bıraktım, demektir” (Râsim, 1990, s. 494). “Evliya’nın kaş, kirpik yolunmaları hakkındaki mânâları, pek beğenilecek şeyler olmadığı için, isteyerek sona baktım. Kaş yolunma için: Tanrı ile kulları arasında perde yoktur. Kirpik yolunma için de: Bütün haram şeylerden el çektim, demektir, diyor” (Râsim, 1990, s. 496).

Mübalağa sanatı: Râsim’in yaşadığı dönem olaylarının etkisini okuyucu-ya hissettirmek amacıyla yazılarında yer yer mübalağa yaptığını görürüz.

“Yarım asır geçen bir müddet zarfında, bizim gördüklerimizi acaba bizden öncekilerden kimler görebilmişlerdir?” (Râsim, 1990, s. 183).

Alaycı bir dil: Güçlü edebî diline dikkat çektiğimiz Ahmet Râsim okuyucu-ya sıkıkmamak adına yazılarında yer yer alaycı bir dil de kullanmaktadır.

“Olsa olsa, ayıp yerleri kapamak için, bir incir yaprağı vardı... Mustafa da koşarken, eliyle örterdi! Ve benzeri iyiye yormalar türedi, üredi idi” (Râsim, 1990, s. 225). “Ne sevinç ne neşe hücumuyla göğşe atılacak fes, ne yobazlığının azgınlığından dolayı boyuna takılıp sürüyecek sarık, ne imam suyunun etkisiyle, “of!” “Ulan!” der demez, çözülüp baştan kuyruk gibi sarkacak abani, ne de güzellik, yiğitlikten ötürü kaşlar üstüne yıkılacak kalpak görünmüyor. Hele keçe, külah, sivri külah, agel, kefiye, Bektaşî tacı, sikke hatta takkeden bile iz yok” (Râsim, 1990, s. 282).

Günün jargonlarını kullanma: Yazarın çeşitli konularda yazmış olduğu yazılarında dönemin sokak ağızları dikkatimizi çekmektedir. Böylece onun halka yabancı olmayan, halkla iç içe olan bir gazeteci-yazar kimliği ile karşılaşmaktayız.

“Var mı bana yan bakan? (Râsim, 1990, s. 381). “Açılın, yoksa kıyarım” (Râsim, 1990, s. 381). “...hiç görmemiş olduğu kimselerle tanış çıkmak” (Râsim, 1990, s. 382). “Bunanla beraber, palavracı, kurnaz bir göz dağcıdır” (Râsim, 1990, s. 383).

Halk deyişi: Yazar eserde yer yer halk deyişlerini kullanmaktadır. Böylece o, anlatısını çeşitlendirmekte ve zenginleştirmektedir.

“Kel, havaya iyi gün görse külâhını atar” (Râsim, 1990, s. 283). “Külâhı oynatmak.”, “Sen bunu külâhıma anlat!”, “Al takke ver külâh!”, “Ense değil, takkeci kalıbı!”, “Baş kırılır fes içinde, kol kırılır yen içinde!”, Püsküllü bela!” “Hızır’ı bulsa, külâhını kapar” (Râsim, 1990, s. 286).

3. 1. Mantıkî Delilleri Kullanma

Mantık, düşünme, akıl yürütmeler zinciridir. Akıl yürütme ise hükümler arasında bağ kurarak, zihnin, bilinenlerden bilinmeyenleri elde etmesi anlamına gelmektedir. Eski mantıkçılara göre mantık “bilinenden bilinmeyenin elde edilmesine vasıta olan bilimdir” (Öner, 1986, s. 3).

Mantık, geçerli çıkarımın ilkeleriyle ilgilidir ve düşünürlerin Aristoteles’in döneminden çok önce çıkarımlarda bulundukları ve başkalarının çıkarımlarını eleştirdikleri kesindir (Knealae & Kneale, 1984, s. 1). Dolayısıyla bir argümanda öncüller doğruysa sonuç için yeterliyse sonucun yanlış çıkması imkânsızdır.

Ahmet Râsim’in makalelerine mantıkî açısından bakacak olursak, onun yazılarında günümüzün yazılı ve görsel basında, sosyal paylaşım platformlarında da sıkça görüldüğü gibi eş sesli lafız (equivocation), belirsizlik (ambiguity), ana önerme ekleminin belirgin olmaması yanlışı, ana önerme ekleminin karıştırılması yanlışı, popüler delil (arg. ad populum), kaba kuvvete başvurma (arg. ad baculum), kişiyi hedef alan delil (arg. ad hominem), mizahı kötüye kullanma gibi pek çok mantık yanlışlarını hatırlatacak örneklerle karşılaşırız. Biz de bu konulara yer vermekle, insanımızın medya/basın dilini daha iyi okuma ve anlama, onların sağlam düşünme ve yanlışlara karşı uyanık olma hususunda katkı sağlamasını ummaktayız.

- Sözsüz tabii delâlet

Eserde yazar, ağaç gölgelerinin güneş ışınlarına bağlı olarak değişen gölge uzunluklarından namaz vakitlerini belirlemeye çalışmaktadır. Dolayısıyla gölgenin uzunluğuna göre öğle ve ikindi namaz vakitlerini tayin etmek mantık ilminde sözsüz tabii delâlete işaret etmektedir. Aşağıda paylaşacağımız örnek açıklamamızın anlaşılmasına yardımcı olacağını düşünmekteyiz.

“Ağaçların, dümdüz dikili şeylerin gölgeleri diplerine çekilip de bir karış kadar uzanmaya başladı mı “öğle”, upuzun oldu mu “ikindi” vaktidir. Akşam namazının vakti, karşıdan gelen Müslüman mı, Hristiyan mı fark olunur olunmaz olduğu zamandır. “Yatsı’nın, sabaha kadar müsaadesi vardır. Diye açıklarlar!... Şimdi? ...Güpegündüz burnunun ucundan geçenleri bile seçmek mümkün değil” (Râsim, 1990, s. 388).

- Ayrım

“Mantıkta cinsleri ve türleri birbirinden ayıran ana karakterlere verilen isme ayrım denir” (Emiroğlu, 2012c, s. 71). Yazarın eserinde ayrıma verdiği şu örnekleri paylaşmanın faydalı olacağını düşünmekteyiz.

“Senin anlayacağın işte bu!... Ne öyle mektep var ne medrese ne hoca ne de kalfa!... Yerden biten ot gibi...” (Râsim, 1990, s. 85).

“Kara gözcülük, her halde Orta Oyuncululuğa göre daha çok bir taklit istidadına muhtaç görünür” (Râsim, 1990, s. 91).

- Tanım¹⁵

Eserde yer yer tanımın yapıldığını görmekteyiz. Şu üç alıntıyı buna örnek olarak paylaşmakta fayda görmekteyiz.

“Ferahi, eski gümüş mecidiyeden az büyük, alt tarafında üç yerinden halkalı olup püskül bu halkalara ferahi de ibiğin üzerine dikilirdi” (Râsim, 1990, s. 22). “Fesin boyun ve kulakları örten çeşidine babayane, efendivari denildiği gibi, kel örten ayıp kapatan diye adlandırıldığı da işitilmiştir” (Râsim, 1990, s. 24). “Mâni; usulsüz, vuruşsuz ezgilerle okunan vezinsiz, manasız güfte” yazmışsa da onun bu açıklaması maniye bilmediğinden daha doğrusu şunun bunun iftirası sonucu olarak külhanbeyi şarkıları arasına giren bir güfte ve beste sayılarak vezir ediplerden birine bu şekilde sunulmuş olmasından doğan bir söz yanlışlığıdır” (Râsim, 1990, s. 167). “Cumhuriyet, insanlığın yaşaması için gerekli olan fikir ve ruhu besleyici araçlarla donatılmış bir hükümettir” (Râsim, 1990, s. 328).

- Şartlı kayıtlı tanım

Yazarın eserde ‘aktris ve oyuncu kızlar’ teriminin hangi anlamda kullandığını açıklamak amacıyla yaptığı tanımdır. Aşağıda yazdığımız örnek konunun anlaşılabilirliği açısından bize hayli fikir sunmaktadır.

¹⁵ Bkz. Syf. 62, 86, 168, 169.

“Bir bebebe dayansın dayanmasın, tiyatro sever kesilmiş olanlar partilere ayrıldılar. Bir bebebe dayanarak tiyatro sever kesilenler ki “aktris” kelimesini Osmanlı Kumpanyasındaki ünlü Mari Nuvart, Hekimyan, Binemeciyan ve benzerleri hakkında uygun gördükleri halde Galata tiyatroları aktrisleri için Türkçe “oyuncu kızlar” deyimini kullanılırdı, bunların komiklikle alışverişleri pek o kadar sıkı değildi” (Râsim, 1990, s. 74).

- Eksik ilintisel tanımı

Eserde eksik ilintisel tanımı tespit etmekteyiz. Yazarın temel mantık konularından biri olan tanım ve tanım çeşitlerine çalışmasında yer vermiştir, fakat o, bu mantıkî terimleri bilerek kullanmamaktadır. Onları biz tespit etmekteyiz.

“Bu vaziyet bir iki çeşit kabadayı, hovarda, kopuk alayı kıyafetlerine mahsustur. Bunun bir çeşidi daha vardır ki fes üç dürt yerinden *yar tekmesiyle* bozuk-düzen durur, buna da *uçarı biçim* diyorlar” (Râsim, 1990, s. 25).

- Tasviri betimsel tanım

Yazar burada Filibe şehrinin dikkat çeken özelliklerinden bahsederek onu tanımlama yoluna gitmiştir.

“Filibe, Edirne’den sonra demiryolu üzerinde bulunan, dört dağ parçası arasına sıkışmış yapılardan kurulu birinci şehir veya kasabadır” (Râsim, 1990, s. 33).

- Totoloji¹⁶

Totoloji cümle içinde aynı anlama gelen sözlerin tekrarıdır. Bir iddia veya fikir ispat edilme cihetine gidileceğine, aynı iddia veya fikir değişik ifadeyle, sonuçmuş gibi tekrarlanan sözlere totoloji denir. (Emiroğlu, 2004b, s. 408). Yazar, çalışmasında cümle içinde gereksiz tekrar yapmaktadır. Şu alıntıyı örnek olarak kaydetmek isteriz.

“Hem canlı hem sağ deniz canavarı” (Râsim, 1990, s. 57).

- Bölme/ Hassasına göre bölme

Temel mantık konularından biri olan bölme ve sınıflandırma ile ilgili örnekler görmekteyiz.

16 Bkz. Kısır döngü.

“Fesçiler arasında çok söylenen ve bilinenleri renkleri gittikçe koyulaşmak üzere kırmızı, ünnâbî¹⁷ mor, orta renk al, nar çiçeği, siyahtır. Koyu mor, siyah fesler; domates burun, yumurta ökçe yarım jotinler ile kopuk alayı arasında kıyafet bakımından bir yakışıklık meydana getirdi” (Râsim, 1990, s. 26).

“Vaktiyle kullanılmış feslere gelince: Bunlar Ali Kurna denilen Tunus fesle-riyle İskender, Davut Vezir, Pinel, Poti, Vayl, Firt, Koehler (Köler), Çifte Pehlivan, Volpning, Bol Firt, Kibarlara Mahsus, Prömiyer Kalite ve en son Şıllık, Hereke adlarıyla meşhurdu. Rahmetli Vefik Paşa da Lehçesinde Ak fes, zenne fesi, saya fesi, börk fesi, püskülî fes adlarıyla beş tür fes yazıyor” (Râsim, 1990, s. 26).

- Görelî ve karşılaştırmalı önerme

Yazarın anlatımının zenginleşmesine yardımcı olan ve mantık ilminin temel konularından biri olan önermelerden görelî/izafi ve karşılaştırmalı önermelere birer örnek görmektediriz.

“Fakat Kara gözcülük, her halde, Orta oyunculuğuna göre daha çok bir taklit istidadına muhtaç görünür” (Râsim, 1990, s. 91).

“Bulgar köyleri bizim Anadolu köylerinden daha mamur, daha çok etkili” (Râsim, 1990, s. 34).

- Ana önerme eklemının belirgin olmaması yanlışı

Ana önerme eklemi, önerme türünü belirlememizi sağlayan eklemdir. Bir önermenin ana önerme eklemının belirgin olmaması durumunda o önerme-nin doğruluk değerlerini ortaya koyamayız. (Osman, 2024, s. 71).

Ana önerme eklemının belirgin olmaması yanlışına verdiğimiz örnekte de görüldüğü üzere önermedeki temel düşüncenin ya da ana fikrin açık ve anlaşılır bir şekilde ifade edilmemesinden kaynaklanmaktadır. Daha açık biçimde ifade edecek olursak yazarın, Bulgar köylerinin Anadolu köylerinden daha mamur olmasını hangi kriter ve hangi bağlama göre değerlendirme yaptığını anlamamaktayız. Burada ana önerme eklemının belirsizliğinden kaynaklanan bir yanlışa rahatlıkla işaret edebiliriz.

“Bulgar köyleri bizim Anadolu köylerinden daha mamur, daha çok etkili” (Râsim, 1990, s. 34).

17 Ünnâbî: Koyu kırmızı.

- Ana önerme ekleminin karıştırılması yanlış

Oluşturulan önermelerde ana önerme eklemi bazen düşüncelerimizi istediğimiz gibi birbirine bağlayacak şekilde belirtilemeyebilir (Osman, 2024, s. 72). Bu yanlış bir cümlede birden fazla düşüncenin bir arada sunulması, fakat bu düşüncelerin birbirleriyle bağlantı kurulamamasından kaynaklanan bir karışıklıktan meydana gelmektedir.

Söz konusu yanlış yapıldığında okuyucunun önermeyi anlaması ve odaklanması zorlaşırken aynı zamanda cümlelerin mantıki akışı da bozulmaktadır. Üzerinde çalıştığımız eserden bir örnek vererek yanlış anlatmanın daha faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Örnekte görüldüğü üzere Filibe'nin Edirne'den sonra bir şehir olduğu aynı zamanda Filibe'nin dört dağ parçası arasına sıkışmış yapılardan kurulu bir şehir ya da kasaba olduğunu anlatan iki farklı görüşü okuyucuya sunmaktadır. Okuyucu burada Filibe'nin demiryolu üzerindeki konumu ile şehrin dağların arasında olması durumunu nasıl bir bağlantı üzerinde oturtacaktır. Bu durum açık bir şekilde karmaşıktır.

“Filibe, Edirne'den sonra demiryolu üzerinde bulunan, dört dağ parçası arasına sıkışmış yapılardan kurulu birinci şehir veya kasabadır.” (Râsim, 1990, s.33)

- Sofistik delil'e başvurma

Sözle kişiyi şüpheye düşürerek onu yanıltmaya, şaşırtmaya ve aldatmaya muktedir kılan bir san 'atın adıdır. Mantıkta sofistlik çürütmeler deyince, yanıltma veya aldatma amacıyla kurulan, sahte deliller anlaşılmaktadır. Bunlar, gerçek delil ve çürütmeler olmadıkları halde, “görünüşte delil” ve “görünüşte çürütme”ler olarak sunulan aldatıcı ve kandırıcı delillerdir. (Emiroğlu, 2008g, s. 116- 117)

“Anladın a, yaz da ne yazarsan yaz! Saçma sapan olsa da yine de bir değeri v- ardır. Çünkü herkes saçma sapan söylemesini bilmez, çünkü saçma sapan söylemekte de bir düşünce ustalığı vardır” (Râsim, 1990, s.11).

- Yanlış düşme nedeni

Ahmet Râsim'in yayımladığı gazete yazılarında yanlış düşme nedenleri ile ilgili örnek tespit edip değerlendirmeye almaktayız. Bu örnekleri, yanlışlara düşmenin subjektif nedenleri olarak görmemiz mümkündür.

(Nefs- ego) “İnsan, her zaman ötekini berikini alaya almakla yetinmemeli, biraz da kendisiyle eğlenmeli ki alayın ne olduğu anlaşılsın!” (Râsim, 1990, s. 142). (Suret- mana) “Tutuşmadı, yağ attım da o parladı! Oturun!” (Râsim, 1990, s. 54). (Eksik tetkik) “Macar Akademisi Üyesinden dostumuz Doktor Kunoş’un yazmış olduğu kitapta içindekilerden bir kısmına tarafımdan yapılan itirazlar da vardır. Sayın Doktor’un bu konudaki incelemeleri, yalnız dış görünüşe dayanmıştır” (Râsim, 1990, s. 63). (Tenkit) “Bu hal, bu kıyafet, taklidin de taklidi değildi” (Râsim, 1990, s. 68). (Şekle takılıp kalma) “Siz o zamanın etkisine bakın ki eskilerin ‘maydanoz tarlası’ dediklerini bile seyretmeye tahammül edilemiyor! Hele ak, top, çember, keçi sakala dayanılamıyor. Köse sakal, ne ise, görünür görünmezliğine bağışlanabiliyor” (Râsim, 1990, s. 495).

- Dil yanlışlarına dikkat çekme

Bir gazeteci- yazar kimliğiyle okurların karşısına çıkan Ahmet Râsim’in dil yanlışlarına karşı çıkması ondan beklenen bir tavır olarak görülmektedir. Zira o, hayatı boyunca anadilini ustaca kullanarak eserler üretmiştir. Onun ele alıp incelenen bu eserinde de Türk diline vermiş olduğu değere ve gösterdiği özenli kullanıma şahit olunmaktadır.

“Fakat, Orta Oyunu bozması olan bu tiyatroların dilinde, tıpkı Meşrutiyet Meclis-i Mebusanı topluluğu gibi Müslüman olanların hepsini içine almakla beraber Rum, Ermeni, Yahudi Türkçe şivelerini de gösterdiği için bir imparatorluk içindeki genel dilin ağızdan ağıza geçtikçe uğradığı söyleniş yanlışlıklarının ve terbiye dışı söz yanlışlıklarının hepsine rastlamak ihtimali vardır” (Râsim, 1990, s. 71).

- Eş sesli lafız yanlış¹⁸

“Bir kelimenin iki farklı anlamda kullanılmasından kaynaklı olarak ortaya çıkan yanlışla eş sesli lafız denir” (Emiroğlu, 2004b, s. 93). Günlük dilde bu yanlışla sıkça karşılaşmaktayız. Yazar eş sesli lafız yanlışını kendisine özgü mizah anlayışıyla birleştirerek eserinde kullanmıştır.

“Ne oldu boşandın mı? Çüş!.. Sen boşanırsın...” (Râsim, 1990, s. 103).

18 Eş-sesli (yazılışı aynı ama kastettiği mananın farklı olabileceği) bir kelimenin, delilde, iki farklı anlamda kullanılması sonucu ortaya çıkan yanlışla “eş sesli lafız yanlış” denir. İbrahim Emiroğlu’nun, *Yanlış Düşünce ve Davranışlar Karşısında Mevlânâ*, isimli çalışmasında eş-sesli lafız yanlış örneklerle ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Yazarın aşağıda yer verdiğimiz örneğinde ise ‘ağırlıklar’ kelimesinde belirsiz lafız yanlışı vardır. “Sekizinci kolordu ağırlıklarını istedi mi, ordunun Süveys’i geçmiş, Mısır’a girmiş olduğunu anlayacağız” (Râsim, 1990, s. 157).

- Terkip hatası

İncelenen eserde, mantıkta önemli bir yeri olan dile ilişkin (lafız) yanlışlarından biri olan terkip hatasına rastlanılmaktadır. Kaydedilen şu örnekte terkip hatası görülmektedir. Burada tek tek fertlerin yani öğrencilerin gittiği yer/mekân fertlerin bütünü’nün adını ve anlamını kazanmaz.

“Mesela sen bir mektepsin” (Râsim, 1990, s. 82).

- Taksim yanlışı

Mantıkta, Taksim (bölme) yanlışı olarak isimlendirilen yanlış, yazarın edebiyat ile ilgili eleştiri yazısında karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki örneği dikkatle incelediğimizde bir olan edebiyatın yazar tarafından iki edebiyata bölündüğünü görmekteyiz.

“Otuz, kırk sene evvel biz bir türlü edebiyat biliyorduk; sonra durup dururken bu edebiyatı ikiye böldüler” (Râsim, 1990, s. 347).

- Belirsiz cümle

Belirsizlik, ifadenin veya kelimenin anlamlarının açık olmadığı bir durumdur. Belirsizlik sözcükte olduğu gibi cümlede de olmaktadır. Mantık ilminde buna belirsiz ifade (syntactic ambiguity) denir (Emiroğlu, 2016d, s. 416). Yazarın şu cümlesinde söz konusu yanlış görülmektedir.

“Oh!.. Sarıl! (Hamdi burada Tosun’a sarılır) Ne yapıyorsun? Sarıl demedin mi? Bana değil şemsiyenin sapına” (Râsim, 1990, s. 104).

- Noktalama vurgu yanlışı

Muharrir Bu Ya adlı çalışmada (düzgün eş/düz güneş) aynı kelimenin bileşik ve ayrı yazımından kaynaklı bir yanlış gözümüze çarpmaktadır. Yine kelimenin bir harfinin yazımından kaynaklı (Sıtkı/Sıktı) yanlış dikkatimizi çekmektedir.

“Adam aman düz güneş, bulamadım düzgün eş. -Sıtkı Efendi, Sıtkı Efendi, diye bir ses gelir. Döner bakar ki, uzaktan, akşamki Rum... “Sıtkı Efendi” diyeceğine, “k’yi “t’nin (Sıktı Efendi) sırtına bindirip çağırıp duruyor” (Râsim, 1990, s. 266).

- Çokanlamlılık

Yazar örnekte de görüldüğü gibi “Yıldız Sarayına” işaret ederken “Yıldız” kelimesi birden fazla anlamı içerisinde barındırmaktadır. Dolayısıyla cümle mantikî açıdan açık seçik anlam ifade etmekten uzaktır. Aşağıdaki örnekte de aynı durum söz konusudur.

“Hele, “şehâb-ı sâkib” yerine “Yıldız uçtu” “Yıldız düştü” demek, büyük bir tehlike altında kalmak idi!.. İnkılâblarımızda, bu gibi tehlikeli kelimeleri kaldırıp yerlerine başkalarını koymakta dakika kaçırmamışlardır” (Râsim, 1990, s. 89).

- İlinti yanlışı

Yüklem durumundaki kavram öznenin özüne ait değil de onun ilintisi-ne aitse, bu kavrama ilinti kavramı denir (Özlem, 2004, s. 85). İlinti, mantık ilminde, kişilerde, olay ve nesnelerde geçici olarak bulunan durum ve hallerdir. Aşağıdaki örneklerde görüldüğü üzere geçici durum, görüntü ve halden bireylerin kişilikleri hakkında doğrudan bir kanaate varmak doğru değildir.

“Püsküllü ağır bastırarak yan taraftan kıranlar, Mora ve Ege Adaları biçimi kıyafetlerine göre değiştirenlerdendir” (Râsim, 1990, s. 25). *“Fes; perçem, kâkül, halka, kıvrıcık saçlar üzerindeki durumuna, duruşuna, yüzün biçimine göre açar, yakışır. Kulaklara geçme fes kapar, bönlük verir. Kondurma fes, zariflik tutkunluklarından bazen kesik koni tacı manzarası verir. Kenarı kıvrılmış saçlarla süslü olursa, halden anlayanlar dilinde ona kapatma sümbül saksısı adı verilir”* (Râsim, 1990, s. 26).

- Tartışılan konuyu bilmeme veya bilmezlikten gelme (İg. Elenchi)¹⁹

İgnoratio Elenchi yanlışı; iddia edilen veya tartışılan bir konu ile çıkarılan sonuç arasında herhangi bir bağlantının olmamasından kaynaklanan yanlışa verilen isimdir. Bir diğer ifade ile “ispatlanacak yahut da çürütülecek bir hüküm yerine bir başka hükümü ispatlamaya veya çürütmeye çalışmaktır (Emiroğlu, 2012c, s. 279).

“Boyunduruğa vurmak istedi Meşrutiyet ilan edilince herkes “Hürrüm!” diye meydana atıldı, silkindi, kalktı. Derken efendim, iş çatalaştı. Gelecek nesil üredi, Fecr-i Ati attı, sözün kısası; ortaya, hepsinden daha zırlak, ağlamış yüzlü

¹⁹ Bkz. İg. Elenchi syf. 497.

bir halk edebiyatı modası çıktı. Onlar erdi muradına, biz de çıktık tahtaboşuna! Bir masal ki gece gündüz söylense sonu gelmez!" (Râsim, 1990, s. 348).

- Popüler olana başvurma

"Genel konudışılık yanlışlarından olan bu yanlış, toplumun onayını alma amacıyla, savunulan şeyin iyi bir delille desteklenmiş olduğunu göstermek için popüler olan bazı şeylere başvurma şeklinde işlenen bir yanıştır" (Emiroğlu, 2012c, s. 291).

"Senin mensup olduğun parti ise çoğunluktur" (Râsim, 1990, s. 13). "Herkesin başı üstünde dolanırsın. İşte o zaman sana 'ünlü yazar' derler" (Râsim, 1990, s. 14).

- Arg. Antique (eskiye gönderme)

Yazar, görüşlerini desteklemek amacıyla yaptığı eleştirilerde bazen eskiye gönderme yanlışına işaret etmektedir. Bu yanlış toplumun çoğu tarafından baskın kültürel değerler yoluyla hareket etmesi sonucu ortaya çıkmaktadır.

"... Sonra sana da eski üsluplu, geçmişe bağlı, yazarlıkta gerici, fikir bakımından eskimiş derler" (Râsim, 1990, s. 15). "Bunca hattatlar, o güzel eserleri ne ile meydana getirmiştir; kamyşla, değil mi?" (Râsim, 1990, s. 232).

- Kişiyi hedef alan delil (arg. ad Adhominem)

Yazar, eserinde sağlam bir delil sunma yerine karşısındaki kişiyi hedef almıştır. İstanbul'dan gelen- giden mektuplar ile Back Paşanın bağlantısı emir komuta zincirinden kaynaklanmaktadır. Back Paşanın işi ile kişiliği arasında bir bağlantı kurmamız mantıkî anlamda imkânsız görünmektedir.

"Back Paşa derler biri, cart curt ötüyor ne İstanbul'dan gelen mektuplar veriliyor ne de gidecekler yollanıyordu" (Râsim, 1990, s. 152). "Sultan Hamid'in bu millete öğrettiği dersler çabuk çabuk unutulur mu?" (Râsim, 1990, s. 135). "Ertesi sabah, öğlene doğru idi. Önde, Mevki Komutanı Back Paşa budalasının emriyle, bir bando muzika..." (Râsim, 1990, s. 161). "İkinci Mahmut zamanında Hünkâr İskeleyi adı ile bir ittifak antlaşması varsa da bunda da her iki tarafın samimiliğini gösterecek hiçbir açıklık olmayıp yıkılan Rus Çarlığı'nın hilekarlığı ile ortadan kalkan Osmanlı Saltanatının beceriksizlik ve güçsüzlüğünden başka bir şey yoktur" (Râsim, 1990, s. 294).

- Otoriteye başvurma (arg. ad Verecundiam)

“Bu yanlış biçimi, uygun olmayan otorite veya hürmete yahut saygı hislerine başvurma yanlışdır” (Mackie, 1972, s. 178).

“...Önce hangi ustanın yanında oynadınız? diyordu. “Sokaktan çıktım, bizim cami avlusunda, fulya tarlası meydanlarında oynadım!” dedim idi de şaşakaldı idi... Avrupa’da oyunculüğün mektepleri varmış” (Râsim, 1990, s. 82).

- Kaba kuvvete başvurma (arg. ad Baculum)

“Argumentum ad baculum, kaba kuvveti bir ikna aracı olarak kullanmaktır ve kaba güce başvurmadan tartışmaları kazanamayacak olan insanların başvurduğu bir yöntemdir” (Pirie, 2011, s. 18). “Konu edindiğimiz bu yanlışla dikkatle baktığımızda yazarın, dile getirdiği konuya uygun deliller olmayıp asıl konuyla irtibatlarının ya kesik ya da zayıf kurulduğu, içeriklerinin sağlam olmadığı, haliyle gerçeğin saptırılmasına ve hakîkatin perdelenmesine sebep olmaktadır” (Yıldırım, 2018a, s. 129).

“Sade Karagözcüler mi? Arada-sırada Karagöz’e döndürülen biz yazarlar bile, “yıldız” kelimesini yazamadık. Beşiktaş’ta bir Ramazan arifesinde bakkalı: Yüz dirhem yıldız şehriyesi ver! Diyen müşteriden birinin o akşam sürgüne yollandığı, meşhurdur” (Râsim, 1990, s. 88). *“Daha ne olsun? Asarım, keserim! Diyor. Araplar, fena halde kuşkulandılar...”* (Râsim, 1990, s. 145). *“Fakat bazılarına da “ip kaçkını”, “ip sürüyen” derler, ki asılmaya layık demektir. Günümüzde, bu iki son tabire çok dikkat etmenizi tavsiye ederim”* (Râsim, 1990, s. 365). *“Ne sayıklıyorsun be!... Ceza... diyor”*²⁰ (Râsim, 1990, s. 502).

- Tehlike yanlış²¹

Eserde karşımıza çıkan bir diğer yanlış da tehlike yanlışıdır. Bu yanlış, yazarın konuyla ilgili gerçek delil getirme yerine hedefine aldığı kişinin özellikleri üzerinden tehlikenin var olduğu ileri sürülerek yapılan konudışılık yanlışlarında birisidir. Ahmet Râsim’in incelenen eserinde bu yanlışla sıkça düştüğünü görmekteyiz.

“Bu adam pek çok korkulacak bir adamdır. Her ne isterse, elinden gelecektir. Kuruntusuyla ta Cezayir’e sürmüştür” (Râsim, 1990, s. 100).

²⁰ Ayrıca bkz. s. 363, 366.

²¹ Bkz. 88, 152.

- Mizahı kötüye kullanma²²

Mizahın, dikkati ciddi bir konudan saptırmak için kullanılması durumunda yapılan yanlış türüdür (Emiroğlu, 2012c, s. 290). Yazar, eserinde okuyucularını sıkmamak adına düşüncelerini kullandığı mizahi dil, nükte ve şakala- rıyla süslemiştir. Onun kullandığı bu dile pek çok yerde rastlamaktayız.

“İnsan her zaman ötekini berikini alaya almakla yetinmemeli, biraz da kendisiyle eğlenmeli ki alayın ne olduğu anlaşılsın” (Râsim, 1990, s. 142).

Yazarın kullandığı mizahi dili mantıkî açıdan ele aldığımızda okuyucunun dikkatini ciddi bir konudan saptırma amacı güttüğünü söyleyebiliriz.

“Hâlâ mı sonra?... Allah hayırlar versin. Meğer rüya imiş! Ben de sahi diye inledi” (Râsim, 1990, s. 107).

- Merhamete başvurma (arg. ad Misericordiam)

Bu yanlış basında medyatik sömürü dili diye adlandırdığımız önemli ve genel konudışılık yanlışlarından. Görsel ve işitsel habercilik anlayışında bireylerin merhamet duygusunu hedef alan ve kişilerin mantıklı düşünmesini engelleyen (habercilik anlayışı) bir mantık yanlışlığı çeşididir.

“Hulusi Bey bu “tamamı” dört elif miktarı uzattı, yüzüme ağlar gibi baktı” (Râsim, 1990, s. 145). “...eski şehirde, hele bütün memleketin büyük tehlikeler içinde bulunduğu böyle bir kanlı devrin düşüncelerde ve duygularda uyandırdığı acılara uzaktan ilgisiz duran böyle bir çıplak ülkede, bir taraftan olsun, bir parçacık neşe almak imkân dışında idi” (Râsim, 1990, s. 157).

- Genelleme yanlışlığı

“İncelenen eserde gelişigüzel kurulmuş eksik delil saydığımız genelleme yanlışlığı ile ilgili de çok örnek görmekteyiz. Herhangi bir konu hakkında derinlemesine inceleme yapılmadan veya sağlam bir akıl yürütme yapılmadan gelişigüzel verilen kararların sonucunda ortaya çıkan mantık yanlışlığıdır” (Yıldırım, 2024b, s. 235).

“Zaten insanın her yaptığı sahte, her söylediği yalan her düşündüğü sakat, her prensibi bayağı, döneke” (Râsim, 1990, s. 11). “Hatta, fikir hayatını mahvetmek için istibdadın icâb etmediği hiçbir kötülük kalmamıştır denilse yeridir” (Râsim, 1990, s. 181). “... Her evin her odasında bir ziyafet sofrası üstünde

²² Bkz. 150, 157, 325, 455.

hindiler, yemişler, rakılar, biralar etrafında türlü türlü erkekler" (Râsim, 1990, s. 297).

- Yanlış zan

Kitapta, aklın bir konu hakkında verdiği kesin/isabetli olmayan, aksi ihtimale de açık demek olan bu yanlışla ilgili örneklerle karşılaşmaktayız.

"Aslında bir türlü olan edebiyatı böyle eskini eskisi, yeninin yenisi, gelecekte Yeni edebiyat, Halk edebiyatı diye birtakım bölümlere ayırınca insan bunlardan hangisi ile ilgileneceğini aşırı tereddüde düşüyor" (Râsim, 1990, s. 348-359). "Herhalde Halk edebiyatı da bunları sıkboğaz etmiş olmalı" (Râsim, 1990, s. 352).

- Çelişik zanlar

"Mantıkta tutarlı düşünmek önemlidir. Kişiler bazen kendi içinde çelişik olan önermeler kullanırlar. Bu çelişikte farzedilen iki durum vardır ki birinin varlığı anında diğeri doğru olamaz" (Emiroğlu, 2004b, s. 221). Şu örneklerde söz konusu yanlış görülmektedir.

"... bir makalede yazdıklarını bir diğerinde boz" (Râsim, 1990, s. 11). *"Casusluğu gerçekleşti mi? Etmedi, ama casus! Öyle ise, gerçekleşinceye kadar hapsedin"* (Râsim, 1990, s. 143). *"Nazım, sözde günah işlemek korkusuyla, elini sürmekten de çekinerek Baba'ya: Çıkar şu murdarı başımdan! Demesi idi"* (Râsim, 1990, s. 272). *"Aman... Efendi, çoluğunun, çocuğunun başı, yiğitliğinin hakkı için beni dövdüğünü kimseye söyleme! Oldu mu ya!.. O ne turşu, bu ne perhiz?"* (Râsim, 1990, s. 380). *"...saz bulundurmak, sabahlara kadar oldukça sessiz alemler yapmak..."* (Râsim, 1990, s. 479).

- Hakikate Zıt Varsayımlar

"Meydana gelmiş bir durum hakkında 'şartlar farklı olsaydı daha farklı sonuçlar çıkardı' gibi sonuç değerlendirmesi yapılmasıyla ortaya çıkan hakikate zıt varsayımlar yanlışına da örnek vermek istiyoruz" (Yıldırım, 2024b, s. 237).

"Bizde de Moliere çıkıp da bu konuları yükseltmeyi başarsaydı, bir Comedie- Française (Komedi Fransez) gibi bir Komedi Türk meydana gelirdi" (Râsim, 1990, s. 61).

- Tutarsızlık

Parçaların arasında bağlantılı olmayan, parçaları birbirleriyle uyuşmayan ve hatta bir anlamdan yoksun olan bütün için kullanılan sığa verilen isimdir. Buna göre, hiçbir doğrulayıcı yorumu olmayan önermeye tutarsız önerme denir (Cevizci, 1999, s. 861).

Râsim'in aşğıdaki yazısında Avrupalıların, Osmanlı Devleti bünyesindeki Hristiyan halka karşı olan yaklaşımı ile Avrupa'da bulunan Müslüman halka karşı olan tutumlarını karşılaştırırken görmekteyiz. O, Avrupa Devletlerinin müslüman halka karşı tutarsız ve haksız tutumlarını eleştirmektedir.

“Osmanlı ülkelerinde mezheplerin serbestliğini isteyen Avrupalıların burada Bulgarların engel olmalarından ve muhalefetinden dolayı ezan okunmasına ses çıkarmamalarıdır. Bir papazın teline dokunsan bütün Avrupa'da en tiz feryatlar koptuğu halde, birkaç sene evvel, birkaç Bulgar serserisi imamı dövmüşler de aldırın olmamış” (Râsim, 1990, s. 47). *“Başını açamaz keli görür”* (Râsim, 1990, s. 283).

- Delilsiz konuşma

“Türk basın tarihinde basın üzerinde baskı ve sansür denildiği zaman Abdülhamit devri akla gelmektedir. Abdülhamit döneminden önce de elbette basın üzerinde baskı ve sansür bulunmaktadır, fakat bu dönemde kanun ve tüzüklerdeki bütün boşluklar doldurulmuş, açık kapılar tıkanmıştır” (Kudret, 1977, s. 5).

Ahmet Râsim'in yazılarında basına uygulanan bu baskı ve sansür yansımaktadır, fakat yazar özellikle 'kötülük' sözcüğü ile istibdadın fikir hayatına olumsuz yönde etkisini vurgulamaya çalışırken burada okuyucular karşısında delilsiz/ispatsız konuşmasıyla bir konudışılık yanlışına düşmektedir.

“Hatta fikir hayatını mahvetmek için istibdadın icab etmediği hiçbir kötülük kalmamıştır denilse yeridir” (Râsim, 1990, s. 181).

- Basite indirgeme

Yazar, Osmanlı Devleti ve Rus Çar'ının dört yüz yıl boyunca yapmış oldukları savaşları kaleme almıştır. Dört yüz yıl boyunca yapılan savaş pek çok can kaybının ve çift taraflı olarak halka verilen zararın yanı sıra söz konusu devletlere siyasi, askeri, ekonomik, kültürel ve daha pek çok alanda zarara

neden olmuştur. Ancak yazarın bu savaşların kalem kalem sıraladığımız zararlarını görmezden gelerek Sultan ve Çar'ın birbirlerini çekememelerine bağlaması konuyu mantıkî anlamda basite indirgemıştır.

“...bu ana kadar geçen dört yüz bu kadar sene zarfında yapılan bunca kanlı muharebeler sırf Sultan ve Çarın birbirlerini çekememelerinin eserleridir” (Râsim, 1990, s. 290).

- Şekilcilik

Şekilcilik ile anlatılmak istenen kişi ya da şeyin içeriği yeterince önemsenmeden sadece biçimine/görünüşüne bakılarak hükümde bulunulmasıdır.

“İman, her hissin üstünde canlı ve tesirli bir anlayıştır. İşte bu anlayış yüzündendir ki hepimizin Maarif Vekaletinin takip etmek isteyeceği doğru bir yönde elbirliği ile birleşik, mali, fikri yardımda bulunmaklığımız vatan sevgimizin gereklerinden görünmektedir. Şimdi de şapka öyle bir işarettir” (Râsim, 1990, s. 330).

- Basmakalıp sözler yanlışı (Storetyp)

“Atasözleri, deyimler ve diğer vecizelerin özel bir ikna gücü vardır. Çünkü bu sözler özlü ve tesirlidirler. Bu sözlerin tehlikeleri, onların basitleştirilmiş genellemeler olmalarından kaynaklanmaktadır” (Emiroğlu, 2004b, s. 204).

“Köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı derler, diye bir atasözü vardı ama, meğer kazın ayağı öyle değilmiş; şimdiler, bu atasözü – Sen kuruşu ver de ne dersen de! Şekline girmiştir” (Râsim, 1990, s. 400).

- Karşılaştırma²³

Bir ya da birden fazla konu ya da nesne arasındaki ilişkiyi ifade eden önermelerdir.

“Bulgar köyleri bizim Anadolu köylerinden daha mamur, daha çok ekili” (Râsim, 1990, s. 34). “Ahalimiz eskisine göre daha iyi düşünmeye başladılar” (Râsim, 1990, s. 38). “Şimdi bir kere o gösterişli; kulağı, burnu, ağırbaşlı davranışı yerinde; efendi efendi meydana çıkan komiğe bakın, bir de bu maskara, soytarı azmanına!” (Râsim, 1990, s. 69).

23 Bkz. 47, 48, 70, 85, 112, 213, 214, 217, 221, 233, 242, 247, 271, 328, 414, 515.

4. Eserin Basın Ahlâkı Açısından Bazı İncelikleri

Bu bölümde Ahmet Râsim'in *Muharrir Bu Ya* isimli kitabında yer alan gazete yazılarını basın ahlâkı açısından irdeleyeceğiz. Gazetecinin yazılarında Basın ahlâkı ile ilgili "muharririn sorumluluğu, basın ahlâkına vurgu, baskı, korkutma, objektif olmama, meslek etiğine vurgu, haber kaynağını araştırma, yalan haber, okuyuculara habere aktarmada ülke çıkarlarını gözetme, medyatik sömürü, itibar suikastı..." gibi daha pek çok başlık tespit ettik. Eseri incelememiz akabinde elde ettiğimiz malzemelerin en dikkat çekici olanlarını bazı başlıklar altında sunmak istiyoruz.

4. 1. Muharririn Sorumluluğu

İncelenen eserde topluma doğru haber verme anlayışı içerisinde hizmet veren bir gazetecide var olması gereken özellikler tespit etmeye çalışıldı.

- Bir muharrirde olması gereken özellikler

Millî örf ve ahlâki sorumluluğu olma (Râsim, 1990, s. 44). Bilgi verici olma (Râsim, 1990, s. 67). Dil yanlışlarını konu alma/haber verme (Râsim, 1990, s. 71). Haber yazarken ihtiyatlı olma (Râsim, 1990, s. 159). Bilgiyi kanıtlarla sunma (Râsim, 1990, s. 215). Bilgi değerlendirme, ufuk açma ve yol gösterici olma (Râsim, 1990, s. 218). Yazılarında vatan sevgisinin bir değer olduğunun vurgusunu yapma (Râsim, 1990, s. 220). Toplum yozlaştıracak, toplumun değerlerini hiçe sayacak kötülükleri kaleme alma (Râsim, 1990, s. 228). Kültürü tanıtırak aktarma (Râsim, 1990, s. 231). İleriye yönelik aydınlatıcı olma/ öngörü sahibi olma (Râsim, 1990, s. 290). Halkı faydalı anlamda yönlendirme (Râsim, 1990, s. 331). Halkı ahlâken geliştirecek ve yönlendirecek örnekler sunma (Râsim, 1990, s. 308). Okurlarını iyiye, güzele ve hayra çağırma (Râsim, 1990, s. 366). Kültürel birikime sahip olma (Râsim, 1990, s. 409). Temiz, erdemli ve faydalı olan konular üzerinde durma (Râsim, 1990, s. 440). Gazeteci gözüyle toplumdaki ahlâksızlığı ve çocuk eğitimine gösterdiği hassasiyeti kötü örneklerle anlatma (Râsim, 1990, s. 444). Yazılarında görgü kurallarına yer verme (Râsim, 1990, s. 462). Rivayetlere dayalı haber yazma. (Râsim, 199, s. 494).

- Basın ahlâkına vurgu

Medyayı, iletişimcilerin değil medya patronlarının yönetmesi ve kurumlarını bilgiye dayalı örgütler gibi değil, tecimsel örgütler gibi yönlendirmeleri,

sonuçta da hemen hemen bütün medya kuruluşlarının holding haline dönüşmesi; öncelikle düşünce yaşamına, demokratik yapılanmaya ve toplumsal yapıya vurulan büyük bir darbe olarak görülmektedir (Cereci, 2003, s. 105). Birkaç ana başlık halinde eserden aldığımız örneklerle bu konuya açıklık getirmeye çalışacağız.

Konu hakkında sağlam araştırma yapma (Râsim, 1990, s. 23). Haberde yanlış bilgiyi ayıklama (Râsim, 1990, s. 23). Haber yapılan olay/konunun aslına inme/araştırma (Râsim, 1990, s. 438). Haber verirken ahlâki değerleri geçip egoizme düşme (Râsim, 1990, s. 39). Haberde objektifliği kaybetme (Râsim, 1990, s. 47). Habere taraflı bakma (Râsim, 1990, s. 123). Yazıyı kalemle alırken tahmine dayalı haber yapma (Râsim, 1990, s. 325). Yazılarında etkili olmak adına yer yer ahlâka mugayir benzetmeler, deyişler, sözler ve argo kelimeler kullanma (Râsim, 1990, s. 55). Sübjektif/duygusal olmama (Râsim, 1990, s. 143).

- Meslek etiğine vurgu

Medya için yalnızca çok haber yayımlamanın yeterli olmadığı, aynı zamanda haberin içeriğinde doğru bilgi ve olumlu mesajlar verilmesi gerekliliği hem bireyler hem de sorumluluğunu bilen medya tarafından onaylanmaktadır (Cereci, 2003, s. 78). Dolayısıyla yayımlanan haberlerin toplum ahlâkına ters düşmemesi ve yalan haber olmamasına özen gösterilmelidir.

Yalan haber karşısında gazetecinin alması gereken tavır yazarın kaleminde yer yer belirtilir (Râsim, 1990, s. 160). Kitapta yazarların birbirlerine cevap vermeleri durumunda yalan haber yapmanın meslek ahlâkında yeri olmadığı (Râsim, 1990, s. 264). Gazetecinin haber kaynağını iyi araştırması (Râsim, 1990, s. 162). Haber kaynağının net olması (rivayetlere dayalı habercilik anlayışından uzak durulması) (Râsim, 1990, s. 494). Gazetecinin hükümet tarafından yürütülen herhangi bir yenilik karşısında destek olmak için dini ve bazı geleneksel işleyişi küçümseyici ve itibarsızlaştırıcı tutumları (Râsim, 1990, s. 509). Gibi hususlara değinilmektedir.

- Meslek etiğine uymayan habercilik anlayışı

Yazarın kendi kişisel görüşlerini duygu yüklü sözcüklerle (medyatik sömürü/merhamete başvurma) kaleme alıp hedef gösterdiği kişi/ler veya kuruma karşı toplumu kutuplaştırmaya çalışması meslek etiğinde hoş görülmemeyen bir davranıştır (Râsim, 1990, s. 183). Gazeteci kaleme aldığı bir

yazıda yaşadığı toplumun sosyo kültürel, tarihî, ekonomik yapısı ve devlet menfaati, millî değerleri göz önünde bulundurarak kişisel görüşlerini belirtmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Zira ona göre meslek etiği bunu gerektirmektedir. Osmanlı devlet yapısı ve toplum kültürü ile İngiliz devlet yapısı ve toplum kültürünü karşılaştırmak hakikat olarak ne kadar zıtsa bu iki ülke arasındaki gazeteci olarak hizmet veren yazarları kıyas yapmanın da bir o kadar meslek etiğine uymayan bir anlayış olduğu düşünülmektedir (Râsim, 1990, s. 267). Gazeteci kaleme aldığı yazıda kesin ve net bilgi, sayı vermeli, yuvarlak ifadeler kullanmaktan sakınmalıdır (Râsim, 1990, s. 290).

- Basındaki dil yanlışları

Yazarın, kitabında, basın ahlâkına bağlı olarak, isim vermeden, Bab-ı Âlî'de yapılan dil yanlışlarına örnekler verdiğini ve uyarıda bulunduğunu görmekteyiz. Fakat Orta oyunu bozması olan bu tiyatroların dilinde, tıpkı Meşrutiyet Meclis-i Mebusanı topluluğu gibi Müslüman olanların hepsini içine almakla beraber Rum, Ermeni, Yahudi Türkçe şivelerini de gösterdiği için bir imparatorluk içindeki genel dilin ağızdan ağıza geçtikçe uğradığı söyleniş yanlışlıklarının ve terbiye dışı söz yanlışlıklarının hepsine rastlama ihtimali vardır (Râsim, 1990, s. 71).

- İtibar suikastı

Kitle iletişim araçlarında özellikle teknolojik alanda yaşanan gelişmelerle hızla ilerleyen haberleşme ağlarının toplumsal ahlâk kurallarıyla çatışan yayınlar ve reyting amacıyla haber kaynağını doğrulamadan birey/ler üzerinden mesnetsiz haber yapmaları toplumu kışkırtmaya hatta onları suç işlemeye yönlendirmektedir. Yazarın, kaleme aldığı eserinde başta II. Abdülhamid ve bazı devlet ricali olmak üzere, yer yer kişilerle ilgili bu tür ithamlarıyla karşılaşmaktayız (Râsim, 1990, s. 89, 181, 262).

- Medyatik sömürü/Haberi dramatize etme

Doğası gereği sosyal bir varlık olan insanoğlu topluluklar halinde yaşamış ve haber alma/verme ihtiyacı ortaya çıkmıştır, fakat yaratılışından bu yana hiç değişmeyen merhamet duygusu onun aldığı önemli kararlarda zayıf noktası olarak görülmüş ve duyguları zaman zaman aklının önüne geçmiştir. Dolayısıyla yazılı ve görsel basın araçları gibi kitlelere rahatlıkla ulaşan iletişim araçları toplumu istedikleri yönde etkilemek istemeleri (manipülasyon) veya tiraj/rejting amacı güderek onların duygularını sömürerek yaptıkları

habercilik anlayışına medyatik sömürü olarak isimlendirilmektedir. Söz konusu habercilik anlayışına yazılı ve görsel basında sık sık rastlanmaktadır (Râsim, 1990, s. 145, 157, 183).

SONUÇ

Ahmet Râsim, Türk basın tarihi ve düşünürleri arasında önemli bir yere sahiptir. O, kırk sekiz yıl gibi uzun bir süre zarfında yazı yazmış ve düşünce tarihine pek çok alanda eserler bırakmıştır. Onu düşünce dünyamızda önemli kılan bir diğer önemli sebep Türk tarihinin önemli dönemlerine bizzat şahitlik yapmasıdır. Zira Türk tarihinin bu zorlu dönemlerinde gazeteci – yazar kimliği ile görev yapması sebebiyle yazılarını günümüze birinci ağızdan tarihî belgeler olarak sunmaktadır.

Yazarın üzerinde çalıştığımız *Muharrir Bu Ya* adlı kitabında dönemin ünlü gazetelerinde yayımlanmış yazılarından derlediği makalelerden oluşmaktadır. Söz konusu altmış beş makale Osmanlı basın tarihi, Cumhuriyet basın tarihini ve dönemin sosyo-kültürel yapısını aktardığından eser günümüzde önemli bilgiler sunmaktadır ve tarihe kaynaklık etmektedir.

Bu çalışmada önce Ahmet Râsim'in hayatını tanıtip *Muharrir Bu Ya* adlı eseri hakkında kısa bir tanıtıcı bilgi verilmektedir. İkinci olarak eserin dil ve mantık açısından dikkat çekici noktaları işlenmektedir. Daha sonra da eser basın ahlâkı açısından dikkat çekici yönleriyle ele alınıp irdelenmektedir.

Üzerinde çalışılan *Muharrir Bu Ya* adlı eserde dil ve mantık bağlamında yapılan tespitite Osmanlı müelliflerinden olan yazarın sağlam bir dil ve mantık temeli olduğu gözlemlenmektedir. Zira eserde yazarın kullanmış olduğu güçlü tasvirler, zengin söz sanatları, kavram ve kavramlar arası farklara dikkat çekmesi, anlattığı konuyu güçlü kılmak için atasözleri ve halk deyişleri de dahil getirdiği örnekler ve deliller okuyucunun dikkatini çekmektedir.

Yazarın ana dili olan Türkçenin yanı sıra Arapça, Farsça deyim ve atasözleri kullanması onun güçlü kültürel birikimine işaret etmektedir. Yine yazarın Batıdan aldığı/edindiği yeni kavramları okuyucularına açıklarken yabancı terimlere Türkçe isimlendirme yapması onun entelektüel birikimine işaret etmektedir.

Eser mantıkî açıdan incelendiğinde, mantıkta önem arz eden tanım, bölme ve tasnif gibi pek çok konuya ilişkin örneklerin olduğunu görmekteyiz.

Ayrıca yazılarında okuyucularına fikir beyan ederken sağlam delil sunma yerine içerik yanlışlarından eş sesli lafız, belirsizlik, terkip, noktalama – vurgu hatası, mana yanlışlarından ig. Elenchi, ilinti yanlış ve genel konudışılık yanlışlarından kişiyi hedef alan delil, otoriteye başvurma, kaba kuvvete başvurma, merhamete başvurma, mizahı kötüye kullanma gibi daha pek çok yanlış görülmektedir. Eserde görülen bu yanlışların hepsi örnekleriyle birer birer tespit edilip açıklanmaya çalışıldı.

Eser basın ahlâkı açısından incelediğinde ise onun gazeteci-yazar kimliğini okuyucuya yansıttığını söylememiz mümkündür. Zira yazılarındaki sosyo-kültürel birikim ile yazarın halktan biri olduğunu görmekteyiz. Yazılarında kullandığı güçlü tasvir yeteneği kişilerarası iletişimde başarılı bir birey olduğunu da göstermektedir. Zira okuyucularına çeşitli insan tiplerinin renkli ses ve dünyalarını titizlikle aktarması onun anlatma yeteneğinin zenginliğiyle birlikte iyi bir gözlemci olduğunu da kanıtlar niteliktedir.

Hayatı boyunca yazan ve yazmayı seven Ahmet Râsim'in incelenen yazılarında basın ahlâkını ilgilendiren pek çok malzemeyi elde etmekteyiz. Yazılarından çıkarttığımız bir muharrirde olması gereken özellikler maddeler halinde sıralamaktayız. Bilhassa meslek etiğine uymayan habercilik anlayışında bir tabloidleşme biçimi olan haberi dramatize etme veya insanların merhamet duygularını harekete geçirecek tarzda yazı yazma örneklerini de görmekteyiz. Ahmet Râsim'in bu tür yazıları kaleme alması nedeniyle onun haber kitlesine vermek istediği mesajın yanı sıra okuyucuya söz konusu haber üzerinden duygu sömürüsü yapma yoluna gittiğini söylemek mümkündür. Oysa bir gazeteci, haber kitlesini kendi düşünceleri doğrultusunda yönlendirmek yerine her zaman doğru olanı yazıp onlara objektif bir haber/cilik anlayışı sunmak durumundadır.

Onun makalelerinde bugün itibar suikastı olarak isimlendirdiğimiz habercilik anlayışını da görmekteyiz. İtibar suikastı diye isimlendirdiğimiz bu kavramı yazılı ve görsel basında görmekle birlikte bu durum, özellikle sosyal medya platformlarında sık sık karşılaştığımız bir problemdir. Öyle ki kısa süreli aralıklarla siyasi kimliğe sahip insanlar, akademisyen/ler, sanatçılar veya halktan herhangi bir kimse ayırt edilmeksizin yaptığı bir konuşmadan veya bir hareketten dolayı linç edilmektedir.

Yine sosyal medyada viral olan bu tür haberler basın yayın organlarınca doğruluğu kanıtlanmadan haber yapılmakta ve itibar suikastine alet olmaktadır. Dolayısıyla kitle iletişim araçlarınca linç edilen bu insanların kişilik hakları göz ardı edilmekte ve itibarları sarsılmaktadır. Kamuoyunu bilgilendirme misyonu üstlenen kitle iletişim araçları bu görevden ziyade bir yargı kurumu kimliğine bürünmekte ve masum insanları kamuoyu önünde acımasızca yargılamaktadır. Haliyle eseri incelenen yazarın bu konuda az da olsa uyarıcı rolünü hatırlatmak yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- Baba, C. (Mart 2020). Dil ve mantık ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Eskiye*ni (40), (95-106). <https://doi.org/10.37697/eskiye.670492>.
- Bingöl, A. (1999). İletişim Bağlamında Mantık ve Dil. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, 9 (1999), (s. 105- 115).
- Cereci, S. (2003). *Medya etiği*, İstanbul: Metropol Yayınları.
- Cevizci, A. (2005). *"Logos". Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Cevizci, A. (1999). *Paradigma felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Emiroğlu, İ. (2008). İbn Sina'nın sofistik çürütmeler'i üzerine bir inceleme. *Uluslararası İbn Sînâ Sempozyumu Bildiriler = International Ibn Sina Symposium*, 22-24 Mayıs 2008, İstanbul, 2009, cilt: I, (s. 173-196).
- Emiroğlu, İ. (2012). *Klasik mantığa giriş*, Ankara: Elis Yayınları.
- Emiroğlu, İ. (2004). *Mantık yanlışları*, Ankara: Elis Yayınları.
- Emiroğlu, İ. (2002). *Yanlış düşünce ve davranışlar karşısında Mevlâna*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Emiroğlu, İ. (2016). *Mantık yazıları*, Ankara: Elis Yayınları.
- Emiroğlu, İ. & Altunya, H. (2018). *Örnekleriyle mantık sözlüğü*, İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Emiroğlu, İ. (2021). Davet Dili, M. N Aktaş, Ş Aydın, F Atsız, M. S Subaşı. (ed), *Davette dil, mantık ve liyakat* (ss: 552- 553), Batman: Mütercim Yayınları.
- Kabaklı, A. (1985). *Türk edebiyatı*, İstanbul: Türk Edebiyatı Yayınları.
- Kneale William and Kneale Martha. (1984). *The development of logic*, Great Britain: Oxford University Press.
- Kur'an-ı Kerim.
- Levent, A. S. (1965). *Ahmet Râsim*, Ankara: TDK Yayınları.
- Mackie, Y. L. (1972) *"Fallacies", The Encyclopedia of philosophy*, London:
- Osman, Fikret. (Aralık 2024). Önerme eklemeleriyle ilgili bazı mantık yanlışları üzerine. *Felsefix: Uluslararası Felsefi Danışmanlık ve Etik Dergisi*, (1), (69- 78). <http://dx.doi.org/10.29228/felsefix.79044>
- Öner, Necati. (1986). *Klasik mantık*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Öksüz, Y. Z. (2014). *Türkçenin sadeleşme tarihi genç kalemler ve yeni lisan hareketi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Özlem, D. (2004). *Mantık*, Ankara: İnkılâp Kitabevi.
- Pirie, M. (2011). *Girdiğimiz her tartışmayı kazanmanın yolları*. (İnan Mutlu. Çev) Efil Yayınları.
- Râsim, A. (1990). *Muharrir bu ya*, (Hikmet Dizdaroğlu. Haz.) İstanbul: MEB Yayınları.
- Tercüman, Ç. (2004). *Ahmet Rasim'in eserlerinde İstanbul'un gündelik hayatı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Wilson, J. (2002). *Dil, anlam ve doğruluk*. (Emiroğlu İ. Tüzer. A, çev.) Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Yıldırım, Y. (2018). *Mantıkta ad hominem, merhamet, otorite ve kaba kuvvete başvurma yanlışlıkları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.
- Yıldırım, Y. (2024). *Eflâtun'un diyaloglarının mantıksal açıdan incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.

